

Pilare Baraiazarrari elkarrizketa

Miren Rubio Iturria

Kazetaria

Zer da euskaltzaletasuna Pilare Baraiazarrarentzat?

Oso gauza inportantea, euskara jakitea adinakoa. Euskaltzalea bazara, nondik edo handik, ekarpen onak egingo dizkiotzulako euskarari.

Eta zer da irakaslea izatea?

Ikasle bakoitzaren gaitasunaren arabera, bidea egiten laguntzea.

Barakaldo eta Ezkerraldea?

Lanbidean pozik handienak eman dizkidaten lekuak. Baita nekerik handienak ere. Baina izerdi haiek emaitza onak ematen zituztenez, poztasunak ere halakoak izan dira. Euskaltzale asko aurkitu ditut nik han. Askok ez zekiten euskaraz, baina euskararen benetako militanteak ziren.

Militantzia eta euskaltzaletasuna bat direlako Pilarerentzat?

Hizkuntza hegemonikoetan hori esatea gehiegikeria izango litzateke. Baina, gure kasuan, esango nuke oso lotuta daudela.

1976az geroztik Bilbon bizi arren, sorterrian jarraitzen du erroldatuta Pilare Baraiazarra Txertudik (Meñaka, 1938). Militantziagatik, dio: «Herri txikietatik kalera gatzela ikusten dut, eta kitto. Baina gure herria izaten jarraitzen du, eta hango arazoak gure arazoak ere badira». Txakolina, bonboiak, kafea eta Meñakako baserriko laranja zatiak ipini ditu mahaian. «Kiloak eta kiloak ekarri ditut nik Bilbora, lagunena eta bizilagunen artean banatzeko». Ematekoa baita Pilare.

Hamar neba-arrebako familian hazia, Uresandi baserriko senideen erretratuak ditu egongelako horman; zortzigarrena da bera. Irudi erlijiosoren bat du tartean, eta bertso idatziak koadro legez ipinita. Apalategiak liburuz, albumez, karpetez eta oroigarritz beteta. Ugaoko eskolako ikasle ohien argazkia dago apal horietako batean, egun berrogei urteak gaindituta dituzten Pilareren «umetxuenak». Beste aldean du erretiroa hartzerakoan Barakaldoko lankideek oparitutako ordenagailua. «Oso lagungarriak dira teknologia berriak. Ez naiz batere kontrakoa, alderantziz. Erabilgarriak izan zaizkit».

Gerraondoko emakume abertzaleen bultzadari esker egin zuen salto Meñakatik Gipuzkoara, hogeitau urteak luze pasata zituela. Batxilergo ikasketak eta lana uztartu beharrez, Donostiako Santo Tomas Lizeoan hasi zuen hezkuntzako ibilbidea, Karmele Esnal bidelagun. Eta euskal filologia eta irakasletza ikasteko gogoak eramango zuen gero Bilbora, Gotzon Garatek proposatuta. Geroztik, euskarari eta hezkuntzari emana jardun du Pilare Baraiazarrak; euskarak irakaskuntza metodologiarik berritzaileenak behar dituela sinistuta, eta metodologiarik berritzaileenek euskara bidelagun egokiena dutela konbentzita.

Bilboko itsasadarreko ezker aldean frogatu du hori, ahalak eta leherrak eginda. Lanaren eta militantziaren muga oso

lausoa baita Pilarerentzat. «Bestela ezin da. Nik egiten ez dudana, zuk egiten ez duzuna, ez duelako beste inork egingo». Horri esker da egun Ezkerraldea apur bat euskaldunagoa: Pilarek bertako eragileekin D ereduaren alde egindako lanagatik.

Meñaka izugarri maite duzu, baina haurdanik garbi zenuen baserritik alde egingo zenuela.

Oso umezaro ona izan dut Meñakan. Eskolako maistra frankista zen, baina hainbeste ginenez, hori ere ez genuen hainbeste sufritu. Nik benetako kolpea hamalau urterekin hartu nuen, eskola garaia amaitu eta zer egin ez nekiela geratu nintzenean. Ikasteko gogoia nuen, baserritik irten nahi nuen, baina Bilbora etorri behar zen batxilerra egiteko, eta ez nuen nahi. Ni baino zaharragoa den neba etorri zen Bilbora, eta galduta ibili zen gizajoa, ezin kokatu. Nik ez nuen berdina pasa nahi.

Horregatik ez zenuen berehalakoan Meñaka utzi?

Inposiblea zen. Amak nahi zuen nik ikastea, aitak ere bai. Ahalginak egin zituzten, baina Mungian ere ez zegoen batxilerririk, eta hor geratu nintzen, hamalau urtera arte ikasitakoarekin.

Ama hasi zitzaidan zirikatzen, zer edo zer egin behar nuela esaten. Bera, ezkondu aurretik, oso jostun ospetsua izan zen; gero bihurtu zen baserritar, baserri handi batera ezkondata. Eta oso konplize bihurtu zitzaidan. Esan zidan tituluren bat atera behar nuela lehenengo, eta korrespondentziaz apuntatu nintzen frantsesa eta *corte y confección* ikastera. Larrauriko mojetara ere joaten nintzen josten ikastera –etxetik alde egiteko aitzakia zen–, baina han ez nuen askorik ikasi. Amak bai erakutsi zidala josten!

Baserriko lanak ere egin beharko zenituen.

Ba ez, begira! Amak ez zuen halakorik nahi. Beti esaten zigen: «Zuek ez ikasi baserriko konturik, ze ikasiz gero egin egingo dituzue, eta, behin eginda, galduta zaudete. Behiak jetzi? Ezta pentsatu ere!». Gure aita tratantea zen, eta falta

zenean amak egin behar izaten zituen lan horiek. Horregatik ez gintuen nahi horretara bideratu.

Gainera, ordurako moja karmeldarren fundazio bat etorria zen Meñakabarrena auzora. Eskola txiki bat sortu zuten,

«Nik oso garbi nuen ez nintzela ez ezkonduko, ezta baserrian geratuko ere. Lagunak ikusten nituen ni baino gazteagoak ezkondata soroan lanean batean, bestean ez dakit zertan... beti gizonaren menpean»

eta hara gerturatzen hasi ziren *gerrako emakumeak*. Lehenengo Maria Luisa Egiguren bilbotarra etorri zen. Bere lagunak ekartzen zituen asteburuetan: Tere Umaran, Maria Jesus Arregi, Mari Iturriaga, Rosario Ajuriagerra, Txaro Mujika... Guk ez genekien emakume abertzaleak zirenik, gerora jakin genuen hori. Ze Bilboko Correos kalean leku bat omen zegoen horiek elkartzeko, eta abertzaletasuna lantzeko kon-

promisoak hartu zituzten: aukerarik bazuten, herrietara joaten ziren baserrietako neskek abertzale eta euskaltzale bihurtzeko. Horrela iritsi ziren Meñakara. Zorte ikaragarria izan nuen.

Neska baserritarrak euskaltzale bihurtzeko? Nola?

Tailerrak ematen zizkiguten asteburuetan: josketa, kantua, sukaldaritza, txistua, antzerkia... Ni neu titiritero moduan ibilitakoa naiz herriz herri! Askotan mozkortiarena egiten, edo saildu batena ere inoiz. Baserritarrei gustatzeko moduko obrak egiten genituen, gehienak euskaraz –eta hori emakume horien artean Ajuriagerrak bakarrik zekiela euskaraz–. Tere-rekin ikasten genuen nola antzeztu. Gerra aurretik Bilboko antzerki talderen batean ibilitakoa zen bera, eta zeinuak eta testuak erakusten zizkigun. Prestatu, eta hurrengo igandean joaten ginen Bakiora, Mungiara, Arrietara, Fruizera... Trumilka etortzen ziren baserritarrak. Morgan, autobus garaje batean antzeztu genuen, lekurik ez zegoelako. Diru mordo bat egin genuen.

Zuentzat zen diru hori?

Ez, mojak ez kexatzeko zen. Bi oilorekin etorritakoak ziren, eta bizitzeko ematen zitzaien dirua. Horrela, diru horren truke, mojen babespean egiten zituzten ekintzak *señora* aberztzaleek. Mojek lekua uzten zieten trukean. Guri meriendaren bat edo irtenalditxo bat ordaintzen ziguten, ez besterik.

Argazki zuri-beltza hartu du Pilarek apalategitik. «Begera, begira...». Emakume gazte talde baten erdialdean ageri da bera, esku bat gerrian gakotuta, bestea kikarari helduta. Garaiko soineko eta jertsea soinean, ilea motz, burua apur bat makurtuta du irribarre jostariarekin. Antzerki taldearen merienda batean dago. Albo batean dago Maria Luisa Egi-guren; betaurrekoekin, dotore jantzita, kikara eskuan. «Hau da Maria Luisa, nire ongilea».

Artean jostun ikasketak bukatu berriak zituen Pilarek, eta baserritik nola atera pentsatzen ari zen. «Nik oso garbi nuen ez nintzela ez ezkonduko, ezta baserrian geratuko ere. Lagunak ikusten nituen ni baino gazteagoak ezkonduka soroan lanean batean, bestean ez dakit zertan... eta beti gizonaren menpean. Oraindino ere bai». Maria Luisaren bultzada horregatik egin zitzaion hain lagungarri, baserria uzteko bidea erakutsi ziolako.

Dena den, zuk abertzale izateko ez zenuen aparteko bultzadarik behar, etxetik zetorkizulako, ezta?

Dudarik gabe. Pentsa, eskolan euskaraz egiteagatik dirua eramane behar izaten genuen, zigor moduan. Ba gurasoek isil-isilik ematen zidaten dirua, ezer esan gabe; saritu bezala egiten gintuzten.

Ze aita bera hiltzeko zorian egon zen abertzale izateagatik. Zinegotzia zelako eramane zuten. Hala ere, begira irakaspena: gure aita kartzelan zela, gerrako uneren batean, *fatxek* ere beldurra izan zuten, dirudienez, eta hasi ziren gordetze-ko etxe seguruen bila. Gure baserriko errentadoreak ahizpa

moja frankista batzuk zituen, eta gure amari eskatu zion ea etxean ezkutatuko zituen; aita artean kartzelan zegoela. Aititik eta amak baietz esan zuten.

Egun batean, mojetako batek ama negarrez entzun zuen, aita garbituko zutela jakin zuelako, eta kontatu egin zion mojarri entzundakoa. Mojak ez zion ezer ere esan, baina moja horiek edo euren ordenak bide zuzena zeukaten Francorekin, eta, halako batean, gure amak ikusi omen zuen eskale moduko bat baserrira gerturatzen, zikin-zikin: gure aita zen. Amak esaten zuen moja horien kontua izango zela. Eta hori da irakaspena: pertsonak zintzoa izan behar duela beti, ondorioak azkenean onak izango direlako.

Hori gertatu zenean zu jaio gabe zeunden? Ordurako zure amak zenbat seme-alaba zituen?

Gero jaio nintzen, ni zortzigarrena naiz. Amak ere sufritutakoa... Gure baserria Sollube azpian dago, frontea egon zen lekuaren azpian, eta hartu egin zuten soldaduek. Ama Arrietara joan zen, gurasoenera, eta aititari besoan tiroa eman ziotenean, Larrauriko zubipean bizitzen egon zen ama, zazpi seme-alabekin. Azkenean, baserrira itzuli zen katuen moduan umeak hartuta, eta baserria dena zikina, ostuta... aurkitu zuen. Hala ere, etxea apur bat garbitu eta ipini zuen. Gero etorri ziren moja horiek etxean gordetzera.

Etxean abertzaleak, eta eskolan, aldiz, frankistak. Talka izango zen zuretzat?

Sei urterekin hasi nintzen eskolan; ez nekien gazteleraz, eta oso gogorra izan zen lehen urtea. Gero, ni baino ikasle zaharagoekin ikasten genuenez, ondo moldatu nintzen. Bage nekien maistra frankista zela eta berarekin euskaraz egitea alferrik zela, eta intentatu ere ez genuen egiten.

Maistrarekin izan zenuen jarrera ez zenuen gero apaizekin izango. Meñakan meza guztiek euskaldunak izan behar zutela aldarrikatzen hasi zinen zu aski gaztedanik.

Ene, Donostiara joan aurretik izango zen hori! [Barrezka gogoratzen du pasarte]. Mojak erdaldunak ziren, gutxi batzuk izan ezik, eta nagusiak erdaltzaleak ziren. Horregatik, euskara erreibindikatzeko ez zuen apaiza etortzen bazen, herriarentzako meza ere erdaraz izaten zen, mojen kapera hartan. Guk protesta egiten genuen: meza mojentzat egin zezatela erdaraz, ateak itxita, baina herriarentzat zabaltzen bazuten, horrek ere euskaraz izan behar zuela. Euskarazko meza entzutera etortzen ginela eta ez burlarik egiteko. Oso *protestonak* ginen. Amak esaten zidan: «Baina Pilare, beti zuk esan behar duzu hori?!».

Elizarekin harreman estua izan duzu eta duzu zuk, hala eta guztiz ere.

Bai, euskararen moduan, etxetik edan dudalako. Niretzat bizitzeko modu bat izan da, eta ez da traba izan nahi nuen egiteko. Hala ere, garbi nuen moja ez nintzela izango, ze hori ere probatu nuen.

Nola probatu zenuela?

Baserritik alde egiteko, ezkondu edo moja izatea besterik ez genuen, eta nik ahizpa bat neukanez *Esclavas de Sagrado Corazón*-en, kuku bat egin nuen. Konpromiso gabe bezala joan nintzen moja-etxera, baina ez zitzaidan giroa batere gustatu: klausurakoak ziren orduan, oso erdaltzaleak eta hierarkikoak. Gero erabat aldatu ziren, gizarteko beharri-zanetara zabaldu eta aurrerazaleagoak bihurtu ziren. Baina, orduan, egun bat nahikoa izan nuen giro hori niretzako ez zela ikusteko. Ze mojatxo bat berandu etorri zen oilategitik, eta gosaltzera berandu zetorrenari zigorra ezartzen zitzaion: barkamena eskatu behar izaten zuen belauniko, musu eman hango *señorari*, eta, platera hartuta, limosna moduan eskatzen hasi zen. Alboko lagunak azaldu zidan gertatutakoa, eta esan nion: emakume hori aldarean jarri beharko lukete, oilategian lanean egon delako, ez hango *señora* hori bezala. Eguerdirako erabaki nuen ez nintzela geratuko.

Elizari lotutako Herri Gaztedin, aldiz, gustura aritu zinen.

26-28 urte izango nituen orduan, eta bizi-bizi zegoen Herri Gaztedi. Fedetik zetorren, Elizaren adar moduko bat zen, eta euskara zen hango ardatza. Guretzat euskararen alde militatzeko modua zen, jende fededun eta idealistari ematen zitzaion irtenbide moduko bat. Dantzatu, txistua jo, beste taldeetako gazteekin elkartu, biltzarrak egin... Hori zen egiten genuena. Dena baimenik gabe, noski. Esaterako, behin, Bilboko Txinparta taldekoekin elkartzekoak ginen Mungian, baina ez ziren iritsi, ihes egin behar izan zutelako erreka behera. Ahizpa eta biok, etxera itzuli beharrean, trikitiarekin kaleetan ibili ginen. Ze egurra eman ziguten aguazilek...

Militantzia horrek bultzatuta erabaki zenuen baserritik alde egitea?

Maria Luisa izan zen benetako bultzada. Hark beti esaten zidan: «Pilare, zuk balio duzu, segi». Hori niretzako izan zen...

Nik eskolan ez nituen ez notak ez ezer jasotzen, ez nekien balio nuen edo ez, eta Maria Luisaren bultzada oso inportantea zen.

«Ilusio handiarekin
bizi genuen bigarren
kontzilioa, euskararen
alde borrokatzea
bazegoela ikusten
genuelako, eta langile
borroka ere bazegoelako.
Gizartearekin batera
ari ginen»

Berak ere komentatu zigun bazegoela Radio Popularren *Euskal ordua* izeneko programa bat, Xabier Peñak aurkeztu zuena. Aitak irratia erosia zuen bertsoak entzuteko, bertsozale amorratua baitzen, eta irрати harekin entzuten genuen guk *Euskal ordua*. Horrek be-

rotzen gintuen... Lehen ere salto egiteko bageunden, ba horrekin, pentsa! Irratira eskutitzak idazten hasi ginen, eta, egun batean, sorozan ginela, auto bat agertu zen. Xabier Peña zen, bisitan etorrita. *Euskaldunak* liburua ekarri zigun oparitan. Hura izan zen hura oparia!

Harremana egin genuen, eta behin komentatu zidaten, berak eta Maria Luisak-eta, bazegoela talde bat Ikaztegi-tan *comunidades de base* deitzen zitzaiona, jende euskaldun eta ekintzailearentzat. Aita Agirretzek sortua zen Ikaztegi-takoa, eta ezkondu ez eta moja ere izan nahi ez genuenon-tzako modukoa zen. Horrela egin nuen salto Gipuzkoara, talde horretara. Orduan hasi nintzen batxilerra ikasten, 26 bat urte nituela.

PILARE BIHURTU ZENEKOA

Meñakan *Pilartxu* zen gertukoenentzat, bere sortze izena Maria Pilar zelako. Ikaztegi-tan, ordea, beste Maria Pilar batekin gertatu, eta: «‘Pilare izena gustatzen zaizu?’, galdetu zidaten, eta nik baietz. Orduetik, paper ofizialetan eta guzti naiz Pilare». Meñakatik Gipuzkoara joatearen neurria irudikatzen du bere izen aldaketak. Maria Pilar izateari utzi, eta Pilare bihurtu zelako han.

Zer zen Ikaztegi-tan topatu zenuena?

Baserritik joanda, niretzako *modernismo* moduko bat izan zen. Bide guztiak zabalik ikusten nituen nik han. Hango neskak denak ziren euskaldunak, eta hori nahi nuen nik. Niretzako politika egiten ari nintzen, ez politikaritzat nuelako nire burua, ez. Euskararen zale amorratua nintzelako.

Bigarren kontzilioaren sasoian, Eliza eztabaida betean zegoenean iritsi zinen zu Ikaztegi-tara.

Ilusio handiarekin bizi genuen aldaketa hori, euskararen alde borrokatzea bazegoela ikusten genuelako, eta langile borroka ere bazegoelako. Gizartearekin batera ari ginen. Gure artean ere ez zegoen ezer ere debekatuta, eta geure kasa

bizi ginen, nahi genuena ikasten, nahi genuen hitzaldietara joaten... Batxilergoko lehenengo azterketak hantxe prestatu nituen. Lan ere egiten nuen, noski, beti oso argi izan dudalako ez niola inori ezer ere eskatuko, ezta etxean ere. Etxeak garbitzen ibili nintzen Tolosan, gero liburu saltzaile. *Enciclopedia Retana* egon zen orduan modan, eta horiek saltzen nituen, baina ez zuen bizitzeko adina ematen... Horregatik, Leireko monasteriora lanera joateko aukera izan nuenean, han egin nituen bi uda eta Aste Santuak. Euskaldunen artean modan zegoen Leire –orain dena da erdalduna–, eta Jose Maria Lojendio euskaltzainak zerbitzari euskaldunak nahi zituen. *Pintxe* ibili nintzen ni, beste sei bat lagunekin. Irabazten genuen erdia hango fraideentzat zen, beste erdia guretzat.

Lan kontuengatik utzi zenuen Ikaztegieta?

Ikasturte bat egin nuen han, eta Donostiara joan nintzen. Ategorrietan *Neriencea* mutilentzako erresidentzia zabaldu zuten Jose Maria Aranzadik-eta, Lekaroztik zetozen ikasleentzako. Aranzadi-eta dirudunak ziren, erdaldunak baina euskaltzaleak, eta hango zerbitzariak euskaldunak izatea nahi zuten. Niri komentatu zidaten han aritzeko, eta beste kide batekin, Zumaiako Maria Pilarrekin, aritu nintzen bi urtez; bera sukaldari eta ni administrazioko diru kontuetan. Hortik pasa ziren Pedro Miguel Etxenike, Eibarko Orbea familiakoak...

Gure erresidentziatik gertu ere neskentzako beste bat zegoen, andereñoentzako. Oso ezaguna zen, andereño horiek ez zutelako bakarrik prestakuntza akademikoa jasotzen, baita bestelako hitzaldiak eta formakuntza ere. Oso bizkorrak izan ziren horretan Karmele Esnal-eta. Baserritik jende asko etorri zelako hirira ikastera, borondate ikaragarriarekin, ni bezala, baina prestakuntza behar zuten, arlo guztietan. Eta horretarako antolatzen zituzten hitzaldiak erresidentzian. Oteiza eta euskal kulturako jende ezagun asko pasa zen handik, eta eurak ere pozik neska gazteekin!

Zu ere joaten zinen hitzaldi horietara?

Ahal nuenean, baina aukera handirik ere ez nuen, alboko erresidentzian nengoelako lanean, eta batxilerra ikasten ari nintzelako, gauetan. Hamabostean behin ere Meñakara joaten nintzen amari laguntzera.

Erresidentzian bertan bizi zinen?

Bai, guretzako gela bat genuen lankideak eta biok. Baina bi urte han aritu, eta Groseko pisu famatura joan nintzen.

Famatura?

Oso ospetsua zen, euskalgune bat zelako. Jende guztiak zekien euskaldunen eta andereñoen pisu bat zegoela Grosen. Bisitan etortzen ziren, batzuk ezagunak: Benito Lertxundi, Gorka Knörr... eta beste hainbeste. Mari Karmen Garmendia ere pisu horretan bizitakoa da.

Denak ginen neskak eta euskaldunak, lanean eta ikasten aritzen ginenak. Batzuk karrera egiten, beste batzuk batxilerra, ni bezala. Eta, gero, han eta hemen lanean ia denak: *Casa del Café*-n, Euskaltzaindian, ikastoletako udalekuetan, bulegari...

Fenomeno hori oso ohikoa zen garai horretan. Ikasi nahi, eta baserritik hirira gerturatzeko nolabaiteko pisu moldeak ziren. Han ez zen sartuko euskararik ez zekienik! Oso kontsekuenteak ginen, euskaraz bizi nahi genuen. Hura bai izan zela eskola! Euskalgintzaz eta beste blai egin nintzen ni han. Han ere ikasi nuen nik gipuzkeraz.

Ez zenuen beste aukerarik izango!

«Pilare, zer esaten den?», esaten zidaten. Askorentzat erdarearen antzekoa zen orduan bizkaiera, arrotza. Mendebaldekoa, batez ere. Eibarrekkoa-eta ezagunagoa zitzaien, baina nirea... Meñakarrez egiten nuen, oraindik landugabea, eta ez zidaten tutik ere ulertzen.

Halako batean, pisukide batek: «Pilarek zer esaten din, *ventana* gora eta *ventana* behera!». Niri haserrealdiren bat

etorri, eta «ba zuek *costilla* esaten duzue, eta guk saihetsa. Zuek pareta, guk horma!». Hasi nintzen lexikoari lotutakoak bat bestearen atzetik esaten... Ene! [Algarari lotu zaio Pilare]. Horregatik, hika gipuzkeraz ikasi nuen pisan. Dena den, gipuzkeraz ikasteko beharra ere sentitu nuen, euskara irakasten hasi nintzelako.

Euskara klaseak ematen hasi zinen?

Donostiako Mariaren Bihotza ikastetxean hasi nintzen euskarazko klaseak ematen; hamasei urtekoei, eskolaz kanpoko klaseak. Batxilerra bukatu berria nuen. Orduan sentitu nuen ikasteko beharra, nire burua prestatu behar nuelako, eta horrek asko lagundu zidan gipuzkeraz ikasteko. Euskara batuaren aldeko erabakiak orduantxe hartu ziren, baina oraindik gipuzkera erabiltzen zen.

Lehenengo klaseak gogorrak egin zitzaizkidan, eta pisuki-deek lagundu zidaten liburuak bilatzen, prestatzeko. Zortea eduki dut, asko lagundu didate.

Donostiako Santo Tomas Lizeoan ere hasi zinen lanean?

Karmele Esnal askotan etortzen zen gurera. Alboan bizi zen, eta beti zegoen gurean; gustatzen zitzaion. Santo Tomas-ko irakaslea zen bera –ikastolen hastapenetako funtsezko pertsona da–, eta berak animatuta hasi ginen pisuko lagun batzuk irakasle lanetan. Ohiko andereñoen hutsuneak beteitzeko ordezkoko figura sortu zuten Santo Tomasen, eta lan horietan hasi nintzen ni. Askotan pentsatu dut niretzat propio sortu zuela Karmelek lanpostu figura hori, ni joan aurretik ez zegoelako halakorik.

Karmele Esnal pertsona gakoa da zuretzat.

Bai. Laguna izan da, familiakoa modukoa. Berak esan zidana egin nuen nik. «Pilare, joan hadi Martuteneko ikastolara, pixka bat ikustera». Miren Tolaretxipi irakaslearekin egin nituen hamabost egun han, eta, gero, urtebete egon behar izan nuen Santo Tomasen praktikak egiten, kobratu gabe. Baina,

Mariaren Bihotzeko euskara klaseekin ematen zidan pisua pagatzeko. Justu baina ondo bizi nintzen.

1972a zen, 34 urte betetzear zen Pilare.

Irakasle izatearen poderioz ikasi zenuen irakasle izaten.

Beharko. Andereño guztien ordezkapenak egitera pasa nintzen segidan. Maila guztietako gauzak ikasi nituen, eta andereño onenen geletan egoteko aukera izan nuen. Maria Jesus Zabaleta, Eulalia Aranburu, Edurne Martin, Kontxi Amenabar, Kontxi Sanadrian, Mari Kruz Okiñena, Lurdes Mujika, Koro Munduate, Tere Juaristi, Maritxu Arregi, Mari Karmen Garmendia... eta beste hainbeste. Aparteko trebetasuna zuten.

Hala ere, oso gogorra egin zitzaidan, ordezkoa zarenean ikasleek ez zaituztelako euren irakasle bezala hartzen, eta tranpak egiten saiatzen dira. Baina, beno, hori ere ikasten da. Andereño asko egon dira horrela.

«Donostiako Mariaren Bihotza ikastetxean hasi nintzen euskarazko klaseak ematen; hamasei urtekoei, eskolaz kanpoko klaseak. Batxilerra bukatu berria nuen»

Euskara batua 1968an onartu arren, gipuzkera erabiltzen zela aipatu duzu arestian. Santo Tomasen ere bai?

Esango nuke ikastoletan euskara batua ofizial 1970ean egin zela, inguru horretan. Ze hasieran gipuzkeraz egiten genuen lan. Baina bilera handi bat egin zen Gipuzkoako ikastoletako irakasleekin, eta euskara batuaren alde egin zen bertan. Horretarako, euskara batua ikasiko genuela erabaki genuen, eta larunbatetan aparteko klaseak ematen zizkiguten Xalbador Garmendiak eta Juan Antonio Letamendiak.

Santo Tomasko irakasle guztiak bat etorri ziren erabakia- rekin?

Batxilerra ematen zeuden zenbait irakaslek boikota egin zioten euskara batuari. Anbrosio Zatarainek eta Gotzon Egañak, esaterako. Horietako batzuk Euskaltzaindian ibiltzen zirenetakoak ziren. Karmele Esnal ere ibiltzen zen Euskaltzaindiko bileretan, eta han esandakoak komentatzen zizkigun gero guri; denean geunden. Beste Euskaltzaindi txiki bat ginen gu. Kontra zeudenak ospetsuak ziren guretzat, eta askotan komentatzen genituen horien kontrako kontuak.

Zuk zeuk euskara batuaren alde egin zenuen hasiera-ha- sieratik?

Nik neuk egindako ibilbideagatik, hain argi nuen! Adibide moduan, esaterako: Jesus Gaztañaga zen euskara batuaren kontrako militanteetako bat, eta, egun batean, auto-stopean hartu ninduen. Dirudenez, euskara batuan hitz egin nion, eta hasi zitzaidan goia jo eta behea jo. Orduan esan nion: «Zuk ez dakizu zergatik behar den euskara batua, bada nire ibilbideagatik. Lehenengo eta behin, erdara jakin gabe, erdal eskolan egon naiz ni hamalau urtera arte. Gero apur bat hirira, jendearengana eta liburuengana gerturatzen hasi, eta esku hutsik aurkitu naiz, bizkaieraz bakarrik nekielako, eta, gainera, bakarrik txoko bateko bizkaiera. Neuk bakarrik dakit zenbat lan eman didan alfabetatzeak. Gero, ikastolara joan behar lanera, eta euskaraz egiteko beldurra nuen. Eta beste arrazoi bat emango dizut: nola egingo ditugu Arabako, Bizkaiko edo Nafarroako ikastoletan erabiltzeko materialak, gipuzkeraz? Bizkaitarrok eta besteak kanpoan utzita? Euskara batuarena niretzat ibilbide naturala izan da. Niretik hitz egiten dizut, hau ez da ez politika ez ezer». Hori esan nion. Bera isilik, eta non bizi nintzen galdetu eta Grosen erantzun nionean, ea andereño pisu hartakoa ote nintzen galdetu zidan. Grosen utzi ninduen. Aitortu, ez zuen aitortuko, baina nik uste dut, nolabait, euskara batuaren aldeko arrazoi bat ikusi zuela. Hori komentatu nien pisukoei, baina esan zidaten:

«Zuk hori konbentzitu? Horiek harria baino gogorragoak dira». Halakoa zen giroa.

Euskara batuari hizkuntzaz gaindikoak tartekatzen ziztaizkiolako.

Hori zen txarrena. Euskara batuaren aldekoak ezkertiarrek eta borrokalariak ginen. Eurak ez, eta, gainera, normalean erdaraz bizi ziren. Gu ez, guk euskaraz bizi eta lan egin nahi genuen, eta oztopoak bizi genituelako geunden euskara batuaren alde. Pena ematen zidan herri moduan egoerak, ton-takeriatan horrela ibiltzeak. Ez zen momentua.

Egia da Santo Tomas Lizeoan kontrakotasunek jarraitu zutela, baina liburuak euskara batuan egiten hasi ginenez, eta Mikel Zalbide edo Letamendia bezalako irakasle prestigiotsuak alde zeudenez, babestuago sentitu ginen, eta beldurrik gabe aldarrikatzen hasi ginen. Pixkanaka aldatu ziren kontuak.

Kontrakotasunik izan duzu horregatik?

Niri ez didate inoiz aurpegira ezer bota, edo ez naiz gogoratzen [barrezka dio]. Kontrakoa: bizkaieraz nekienez, gero «bizkaieraz nola esaten duzu hori?» galdetzen zidaten. Luis Mari Mujikak, adibidez. Donostiako Joxe Migel Barandiaran Lizeoan egiten zuen lan, eta autobusean gurekin etortzen zen. Bidean galderak egiten zizkidan, hiztegian sartzeko. Pentsa nolakoa zen giroa: beldurrez erantzuten nion nik, ea gaizki irudituko ote zitzaion.

Eskola materialak aipatu dituzula. Zu zeu ibili zinen material horiek sortzen sasoi hartan, ezta?

Ikastolatik irten, eta arratsalde batzuetan Mari Sol Eizmendi pisukidearekin joaten nintzen materiala prestatzera, Gordailura. Jazinto Setienek egiten zuen Gordailuko buru, eta ikastolen federazioarentzat material didaktikoa sortzeko taldean aritzen zen. «Gaur Gordailu tokatzen da», esaten genuen, eta hara joaten ginen, ahal genuenean. Asteburuetan ikasten egoten nintzen, eta, ikastolako eta euskarako klaseekin,

ez neukan hainbeste denbora ere horri eskaintzeko. A, eta beste hau ere bai egiten ibili ginen!

Kolpean altxa da aulkitik Pilare. Apalategiak arakatzen hasi, eta fruta, kafe, bonboi eta txakolin kopa biren artean ipini du azal gogorreko liburu dotorea: Juan Antonio Letamendiaren *Euskara* liburua. 1975ean argitaratu zuen Letamendiak, Pilarerekin eta bere ikasleekin frogak egin ondoren. «Zirriborroak egiten zituen, niri pasa eta ikasleekin frogatzeko eskatzen zidan. Iritzia ematen nion gero, hau bai, hau ez... eta aldaketak egiten zituen».

Santo Tomasen ordezkoko irakasle izaten jarraitzen zenuen orduan?

Ez, zortzigarren mailan nenbilen ordurako, irakasle egonkor moduan. Fama hartua nuen inork baino hobeto nekiela euskaraz. Ez zen egia! Baina, hitzaldietan-eta horrela ibiltzen nintzenez, egokia nintzela pentsatuko zuten, eta 1974-1976 tarte horretan euskara eta euskal literatura irakasten aritu nintzen hiru gelatan. Juan Antonio Letamendia zen tutorea.

Hitzaldiak aipatuta, horrek esan nahi du hara eta hona ibiltzen zinela?

Gelditu gabe. Ze euskal kontzientzia nuen, baina baita langile kontzientzia ere, muineraino. Nola ez nuen izango... Ikasleen erresidentzian nik neuk ikusi nuen nolako aukerak zituzten aberatsen seme-alabek. Gu, aldiz, ezin ikasi ibiltzen ginen. Horregatik interesatzen zitzaizkidan gai pilo bat. Tolosan baldin bazegoen entzun nahi nuen hitzaldi bat, ba trenea hartu eta hara, gaueko hamaikak arte. Askotan ibili naiz horrela.

Langile mugimenduan sartuta egon zinen?

Ez, sartuta ez. Neuri eragin bai, baina eragile bezala ez naiz ibili.

Baina manifestazioetan eta bestelako protestetan, bai?

Zeuden guztietan. Erreibindikazio pilo bat genituen, gazte pilo bat zeudelako kartzelan, eta ez denek pistolak eramaten zituztelako. Gainera, apaiz arrerazaleen mugimendua ere bizi-bizi zegoen. Zenbatetan joan ote garen, larunbatean afaldu aurretik, Artzain Onaren katedralera, hantxe gose greban gaua pasatzera. Elizeetan ez zuen poliziak sartzerik, eta hor egiten genuen protesta. Beno, beti ez. Behin, Jacinto Argaña gotzaina kontra jarri zitzaigula, eta egoera oso makurra izan zen; poliziaren furgoia elizan sartzeko zorian egon zen.

«Euskal kontzientzia nuen, baina baita langile kontzientzia ere, muineraino. Nola ez nuen izango... Horregatik interesatzen zitzaizkidan gai pilo bat»

Oso gogoan dut Txiki eta Otaegi hil zutenekoa. Hor ere gogor aritu ziren. Euren aldeko mezak egiten hasi ziren, eta, elizara sartzera, kateekin jotzen gintuen poliziak. Errezatzen sartzten ginen. Egun horretan bronka handia sortu zen, eta handik ateratzean nonbait gorde behar, eta Espainiako Bankuan sartu ginen, pentsatuz han seguru geundela. Ba ez, *grisek* zaintzen zuten eraikin hura! Hormaren kontra ipini, eta halako galdeketa moduko bat egin ziguten. Belaunak dardarka. Lagunak txiza egin zuen bertan.

Etxera joateko beldurrez geunden, pisukideak ez konprometitzeko, eta beste eliza batean sartu ginen, luze, eta gero bueltak eta bueltak eman genituen, bakoitza bere etxera joan aurretik.

Gero, baina, poliziak non bizi ginen ondo zekiela jakin genuen...

Zergatik?

Susto bat eduki genuelako. Kontua da, udan Meñakan egun batzuk pasatzen nengoela, pisukideek deitu zidatela esanez

Ulian afaritxo bat egingo genuela. Baina norbaitek komentatu zigun gure pisukide baten bila etortzekoak zirela. Bere bila zebilela polizia, EKTkoa [Euskal Kultur Taldea] zelako-edo...¹ Horregatik, ez etortzeko esan genion, baina, tentazioa eduki, eta ileordea ipinita etorri zen.

Kantatzen bueltan etorri ginen gauerdian; ardo apur bat tartean ere bai. Gure pisuko atariak sarrera moduko bat zuen, eta, gerturatzekoan, guretako bat konturatu zen bi itzal zeudela han, bi polizia. Korrika ihes egin genuen.

Etxe batean gorde genuen gure laguna, baimena eskatuta, eta gu zirimara eta zirimara ibili ginen, polizia despistatzeko. Bueltatu ginenean, han aurkitu genituen. Galdezka hasi zitzaizkigun. Guk esaten genien gure laguna oporretan zegoela, haiek ezetz. Geletan konfinatu gintuzten, eta ez ziguten ezta komunera joaten ere utzi. Bat hartu, eta galdeketa egiten zioten. Niri ez zidaten egin, baina lagunak negarrez itzultzen zirela entzuten nuen. Azkenean, goizeko seietan joan ziren, guk ezer esan barik.

Ezkutuan ibili beharko zen garai horretan, derrigor.

Hala zen. Pertsona bat ere gordeta eduki genuen gure pisan. ETAKoa. Hori zen genekien bakarra, guk berez ez genuelako ezer gehiago jakin behar, ezta ezagutu behar ere.

Mutil horrek aste batzuk egin zituen pisan, eta joaten ginenean ateratzen zen bera gelatik, bere aurpegia ez ikusteko. Lanera joaten ginenean, berak afaria prestatzen zigun.

Egun batean, abisatu ziguten mutil horrek mugatik alde egiteko prestatu zutela prestatu beharrekoa, eta hurrengo egunean zihoala. Eta, hain majoa izanda, bazkaria-eta prestatzen zigunez, despedida egingo genuela erabaki genuen. Ezin genuen, baina... Xanpaina erosi, eta gau osoa kasik egon ginen berarekin, txisteak eta abar kontatzen. Orduan ikusi genion elkarri aurpegia.

Handik denbora batera bere izena harrapatu nuen nik nonbait, eta gero komunikabideetan entzun nuen bala-bala. Harrapatu zuten.

Zuk harrapatzeko beldurra izan duzu inoiz? Bestelako kontuengatik bada ere?

Bai, askotan. Eta bestela ere, beldurra askotan.

Hatza aurpegira eraman du Pilarek, masailaren goialdean duen orbaina erakusteko. Orain 30 bat urte, poliziaren bultzaden ondorioz kolpea jaso zuen Bilboko *El Corte Inglés* merkataritza guneko atarian, manifestazio batetik ihesi zela. Ebaki sakona eragin zioten, eta ahizpa erizainak sendatu behar izan zion zauria, ospitalean «ez fitxatzeko». Masailean du geroztik marka.

Beldurra, baina, urte luzeetan sentitutakoa dela dio Pilarek. «Gure garaiko denek pasatu dugu beldurra». Manifestazioetan nola, egunerokoan ere hala. «Edozein etxetara joaten zen polizia. Begira gure pisukidea, EKTkoa izateagatik etorri ziren». Gertu baino gertuago zuelako hori: bere ahizpa atxilotu zuten lehenengoz hamabost urterekin, *Karmel* aldizkarian ‘Zazpiak negarrez’ izenburupean bertso batzuk idazteagatik; eta gertuko baten atxiloketa ere oso gogoan du Pilarek. «Kafetegi batean nengoela entzun nuen bere izena. Luis anaiaren lagun handia zen, eta pentsatu nuen: ‘hurrengoa nire neba edo ni’». Edozein izan zitekeelako hurrengoa, dio Pilarek. «Ni ez naiz inoiz ere ETAKoa izan. Baina abertzalea edo euskaltzalea zinelako etortzen ziren zure bila».

Beldurra bai, bazenuten. Baina gosea ere halakoa.

Izugarria. Ipar Euskal Herrira, esaterako, etxean mutil hura izan eta gero hasi ginen joaten. Piarres Lartzabal abadearengana joaten hasi ginen. Hark ireki zigun Iparraldea ezagutzeko bidea. Oso abertzalea zen, ETAKo gazte asko miresten zituen, Argala-eta. «Bizkaitik zer altxorrek etorri zaizkigun!», esaten zidan.

Halako gaien inguruan gure kezkek azaltzen genizkion, eta berak esaten zigun asko balio zuten pertsonak zirela gazte

horiek. Guretzat ere liderrak ziren ETako asko, oraindik ez zirelako hilketak eta halakoak hasi. Lapurretak bai, baina ez bestelakorik. Gero etorriko ziren horiek.

Erreferente berri asko sortu ziren garai horretan. Mugimendu politikoez aparte, baita kulturen ere, esaterako. Ez Dok Amairuren garaia ere bazelako. Zuretzat zer izan zen hura?

Esperantza ikaragarria, beldurra kentzeko modukoa. Intelektualak, poetak..., halako pertsonak elkartzen zituen Ez Dok Amairuk, eta guretzat erreferentziatzko jendea bihurtu

ziren. Larraitzeko kontzertura [1971ko urriaren 31n] pisukideekin joan nintzen, eta han pasa genuen gaua, hotzak garbitzen.

Niretzako, bereziki hasieran, oso inportanteak izan ziren Xabier Lete eta Lourdes Iriondo. Asko miresten genituen. Niretzat pertsona garrantzitsua izan zen Iriondo, abesti

zoragarri eta esanguratsuak abesten zituelako. Gerora, bere jarrera aldaketagatik gutxiago estimatu nuen. Baina, hasieran, asko. Zenbat ordu pasatu ote ditugu pisuan Leteren eta Iriondoren kantuak kantatzen...

«Oztopo handiekin,
baina lanean baimena
lortu nuen astean behin
klasera joateko, eta
nire kabuz hasi nintzen
filologia ikasten,
lan egin bitartean»

BORBORKA ZEGOEN BILBO HORI

Ikasteko goseak eraman zuen Pilare Bilbora 1976an, 38 urte zituela, Donostian ezin gose hori itzali. Santo Tomas Lizeoan irakasle postu egonkorra lortua zuen ordurako, eta Deustuko Unibertsitatean filologia ikasketak hasiak zituen. «Oztopo handiekin, baina lanean baimena lortu nuen astean

behin klasera joateko, eta nire kabuz hasi nintzen filologia ikasten, lan egin bitartean». Hori ez zen denen gustuko izan. «Onartu ez ninduen Patxi Altuna irakaslea izan zen. Hark esan zidan ea zer pentsatzen nuen nik, filologia ikasketak oso zailak zirela, eta lan eginez ezin zela ikasi. Kontrakotasun handia zuen, ez dakit zergatik, kategoria eman nahiko zien ikasketei». Ikasketak korapilatu zitzaizkion Pilareri, harik eta Gotzon Garateren gonbita jaso eta Bilbora joateko erabakia hartu zuen arte, ikasten jarraitu ahal izateko.

Nola hartu zenuen Bilbora joateko erabakia?

Luis anaiak deitu zidan esanez Gotzon Garateren deia jaso zuela –ezaguna zuen–, eta euskal filologian jendea behar zuela esan zion, apuntatzeko. Kontua da Bilboko Deustuko Unibertsitatean ez zegoela euskal filologiarik, eta Gotzon Garatek tranpa eginez atera ahal izan zuela aurrera.

Tranpa?

Hedabideren batean-edo esan zuen Deustun euskal filologia zabalduko zutela Bilbon, gauza egina balitz bezala. Gezurra zen. Bota zuen fraideei ezer ere esan gabe, eta gero esan zien jendea izan bazuela. Hori ere gezurra. Horregatik deitu gintuen, ezagutzen gintuelako, eta bazekielako interesa genuela. Hala ibili zen jendeari deika, apuntatzeko. Mirakulu bat lortu zuen Gotzon Garatek.

Zuri hortxe suertatu zitzaizun euskal filologiarekin jarraitzeko aukera.

Anaiak apuntatuko zela esan zidan, eta ea ni. Ba bai, esan nion. Lehenengo Karmele Esnali komentatu nion, ondo hartu zuen, eta gero Santos Sarasola zuzendariarengana joan nintzen. Ez zidan oztoporik ipini, eta, ikasturtea hasita, halaxe etorri nintzen Bilbora. Gotzon Garaterengatik ez balitz, nik ez nuen filologia egingo.

Patxi Altunaren trazarik ez zuen Gotzon Garatek.

Gotzon Garate maitagarria zen. Badakizu gure baserriko txakur baten istorioa jaso zuela *Zakurra, zeure laguna* liburuan? Askotan elkartzen ginen berarekin, ikasle izan eta gero; Kafe Antzokian askotan, bazkaritarako.

Dena den, Patxi Altunarekin berriro egin nuen topo Bilbon, klasean. Han ikusi nindueanean, oso txarto begiratu ninduen: «Hemen batzuek uste dute gauetan dena egiten dela erraz, ordu batzuk sartuta nahikoa dela», horrela bota zuen berriro klasean. Ez dakit, nik uste unibertsitateko prestigioarekin-edo bazeukala halako gatazkaren bat.

Ez zen izango emakumea zinelako?

Ez dut uste, edo horregatik bakarrik ez zen izango. Bazeuden klasean beste emakume batzuk, eta irakasleen artean ere bage-nuen baten bat. Baina... Lan egitearekin ez zegoen ados.

Seguru?

Emakume izategatik nik ez dut min berezirik sentitu, edo, mindu banaute, ahaztu egin nahi izan dut.

Esaldia bukatzerako barrezka da Pilare. Pausa labur bat aski zaio, ordea, besteengan ikusitakoen adibideak kateatzeko: klaustroetan, gurasoen artean, bikote harremanetan. «Maitasun erromantikoak tranpa asko egiten ditu». Baita gaur egun ere, dio. «Ni beti izan naiz feminista. Ez nuen hasieran kontzientzia hori, ez nion nire buruari feminista nintzela esaten, baina emakumeek independenteak izan behar dugula oso garbi izan dut hasieratik. Horregatik ez nintzen ezkondu».

Hala ere, Patxi Altuna lanean eta ikasten aritzearen kontra izan arren, ez zinen bakarra izango halako egoeran, hau da, lanean eta ikasten, ezta?

Ez, garai horretan bazeuden ni bezala beste batzuk; andereñoak, esaterako. Baina gazte-gazteak ere bagenituen klasean. Joseba Sarrionandia, esaterako. Superdotatua zen. Umil-umilla, majo-majoa. Liburuak erosi beharrik ere ez zuen: liburutegian behin irakurri eta azterketa gaintitzen zuen, eta nola!

Pott Banda sortu zuten orduan Sarrionandiak eta beste batzuek. Jakinaren gainean zeundeten?

Bai, jakin bai. Baina horiek goizetan elkartzen ziren, guk lan egiten genuenean. Esaterako, Arrate Mardaras, Idoia Santurtun, Arantxa Etxebarrieta, Joanes Urkixo, Tito Mardones... eta gehiago. Talde bikaina. Goizez elkartzeko aukera zutenez, beraiek prestatzen zituzten protestetarako testuak-eta.

Zein protesta?

Fatxa asko zegoen Deustuko jesuiten artean. Marcos ize-neko fraide bat zegoen, literatura ematen zuena. Espainia eta Espainia, ez zuen besterik, eta guk literatura unibertsala eta Euskal Herrikoa ikasi nahi genituela esaten hasi ginen. Eskaera testu bat prestatu genuen protesta modura, Sarrionandiak-eta idatzi zutena. Ez ziguten kasurik egin, eta hiru hilabetez egon ginen joan gabe fraide horren klaseetara. Bi ikasle bakarrik geratzen ziren klasetan.

Zuen kabuz ikasi beharko zenuten bestelako literatura, hortaz. Baita euskal literatura ere.

Orain ezin da, baina orduan euskaraz ateratzen zen guztia irakurtzen nuen. Obligazio modukoa genuen, eta denetaz enteratzen ginen, *Anaitasuna* aldizkariaren bidez edo elkarri komentatuta: Gabriel Aresti, Txomin Peillen.... Joxe Azurmendiren *Hitz berdeak* oso-oso gogoko nuen. Asko-asko irakurtzen nuen orduan.

Baina, ikasteaz gain, lan ere egiten zenuen, esan duzunez.

Bai, Labayrun. Euskara irakasten hasi nintzen Indautxuko Karmengo elizaren lokaletan. Ehun ikasle izango nituen,

asko umeak eskolan utzi eta euskara ikastera etortzen ziren gurasoak. Orduan ere Bilboko Irakasle Eskolan euskarazko klase batzuk ematen hasi nintzen, goizetan. Eta asteburuetan Bergarara joaten nintzen, irakasletza ikastera.

Irakasletzako ikasketekin ere hasi zinen orduan, aldi berean?

Nire moduan andereño aritu bai baina titulurik ez zutenentzako ikasketak ziren. Lan egin eta ikasi ahal izateko presatuak. Asteburuetan izaten ziren klaseak. Horri esker lortu nuen, filologiarekin bateratsu, irakasletza ere egitea.

Egunak 24 ordu ditu. Nola egiten zenuen?

Pentsatu ere ez! Irakasle Eskolan zortzietan euskara klasea eman, han bukatu eta Labayrura arratsaldeko bostak arte. Batzuetan, bazkalorduan ere laguntzen nien aparte ikasleei, azterketarik-edo bazuten. Gero Deustura, filologiako klaseetara, eta gaeuz ikasi. Beno, protestaren bat bazegoen, ba horra joaten ginen. Eta asteburuetan Bergarara, irakasletzako klaseetara, eta ikastera. Eta bertso saioetara ere bai, edo hitzaldiren bat baldin bazegoen. Halaxe ibiltzen nintzen.

Halakoa zelako giroa? Borborka zegoelako 1976ko Bilbo?

Oso gustuko Bilbo topatu nuen. Mugimendu handia zegoen. Errekalde auzoan, esaterako, *Universidad Popular* zegoen; orain IPESek egiten duen moduko zerbait. Errekaldeko unibertsitate librea deitzen genion, sistematik kanpoko zelako. Apaizak izandakoak, kultur munduko jendea..., ezkerreko jendea elkartzen zen han. Hitzaldiak ematen ziren, eta liburuak eta materiala sortu. Nik ezin nuen asko-asko joan, lan egin behar nuelako, baina ahal nuenean gerturatzen nintzen. Han sortutako materiala, hori bai, irentsi egiten nuen.

Santutxun, berriz, euskalduntze inguruan sekulako mugimendua zegoen, oso polita. Gero Indautxu ere bazegoen, aberatsen lekua, eta Deustuk ere bazuen bere zigilua. Borborka zegoen Bilbo. Hori ikusi eta esan nuen: niri gustatzen zaidan hiria da hau.

Franco osteko urte horietan kaleak bizi-bizi egongo ziren.

Manifestazioz manifestazio ibiltzen ginen. Orain ere bai, baina orduan zer esanik ez. Alde horretatik, Donostia hilagoa ikusi nuen. Polita da, bertan du hondartza, mendia... Baina Bilbo ezagutu eta gero, Bilbo nahiago. Donostia herri txiki bat da, Bilbo ez.

Bertso saioetan ibiltzen zinela esan duzu. Bertsotan ere bai?

Xabier Amuriza kartzelatik atera zenean, Anton Artiñano Ulibarri euskaltegiko arduradunari bururatu zitzaion bertso eskola moduko bat antolatzea. Amuriza lanik gabe zegoen eta laguntzeko-edo. Euskaldun batzuei heldu zitzaigun as- tean bitan bertso eskola egiteko proposamena, eta hantxe ni.

Santutxuko lehen bertso eskola sortu baino arinago izan zen hori?

Seguruenera bai. Joserra Etxebarriak-eta ez dakit noiz sortu zuten Santutxukoa, baina apur bat lehenago izango zen gu- rea, esango nuke. Gainera, askotan, klasera joan beharrean, alboko tabernara joaten ginen, eta hantxe ibili bertsotan. Batzuetan ezta hori ere: bertso- rik bota gabe itzultzen ginen etxe- ra, eztabaidan. Oso oroitzapen onak ditut.

Amurizari txapelketetan animatzera ere joaten ginen. Injustizia itzela pasa zitzaion Amurizari. Antzinako bertso- lariak, berezko etorria zutenek, ez zuten onartzen bertsolaritza

ikasi zitekeenik. Horregatik, Amurizak lehen txapela irabazi zuenean, denek esaten zuten kasualitatez irabazi zuela. Eta guk segi animatzen, eta segi animatzen. Horrela aritu ginen orduan, Amuriza babesten. Eta begira.

«Oso gustuko Bilbo topatu nuen. Mugimendu handia zegoen. Errekalde auzoan, esaterako, *Universidad Popular* zegoen. Han sortutako materiala irentsi egiten nuen»

Entzule izateaz gain, sekula plazara pasa zara bertsoan aritzeko?

Amurizak esaten zigun animatzeko, eta nik ezetz. Sekula ez dut hori eduki buruan. Bertsoan lagunekin gozatzea zen nire helburua. Euskaraz bizitzeko beste gune bat ere bazelako, eta hitz egin ahal izateko leku bat. Gure artean, Laudioko *Bizkar* [Pedro Bizkarguenaga] ibili zen gero plazetan, esaterako. Baina ni ez, nahi ere ez. Bertso paperak bai, asko idatzi ditut. Baina plazarako gogorik ez dut inoiz ere izan.

2018ko Bizkaiko Txapelketan sariak banatzen jardun zuen Pilarek. «Ohore handia izan zen». Bizkaiko Bertsozale Elkartearen hitzetan, honengatik: «Bertsozaleetan bertsozaleena delako, plazarik plaza ibiltzen dena beti». Txapelketa hartan ere halaxe ibili zen: bera gidari, bost lagun autoan hartuta, sailkapen saiotik saiora. Finalean, ordea, taulara igotzea gertatu zitzaion, aurrenekoz, sariak banatzeko. «Hain urduri nengoen, ez dudala gogoratzen nori eman nion zer». Baina dakiena da aparteko ilusioa egin ziola Onintza Enbeitaren txapelak. «Oso-osonondo ibili ziren bera eta Nerea Ibarzabal, sailkapen guztian zehar. Eta Onintzak irabazi zuela entzun nuenean, a ze poza nirea». Emakume batek merezi zuelako behingoagatik Bizkaiko txapela.

D EREDUAREN ALDE

Egongelako apalategiaren erdialdean du Pilarek Ugaoko eskola publikoko B ereduko lehenengo promozioiko ikasleen argazkia. «Horiek dira nire Ugaoko umetxuak». 1981eko erretratua da, ikasleek eurek erretiratu zenean omenaldi bazkarian oparitan emandakoa. Bi ikasturte eman zituen han, 1981-1982 eta 1982-1983koak, irakasletzako titulua eskuratu berri eta filologia amaitzear zela. Ikasle horiekin hasi zuen Pilarek D ereduaren aldeko inurri borroka.

Titulua lortu eta segidan hasi zinen lanean. Irakasle euskaldunen premia zegoen?

Orduan hasi zen euskara eskola publikoetan sartzten. A ereduetan ikasgai modura, eta B eredu moduko batzuk² ere sortu zituzten. Horretarako, lan poltsa berezi batzuk osatu behar izan zituzten, irakasle euskaldunak tituluak hartzen hasi ginelako, eta irakasle espezifikokoak edo egokiak deitzen zitzaizen figura moduko batzuk sortu zituzten.

Irakasletza bukatu eta segidan, Elorriora joateko eskatu zidaten. Ezin nuen, filologiako ikasketekin jarraitu behar nuelako, eta ez nuelako kotxerik. Handik bi egunera Ugaora joateko eskatu zidaten. Nik ez nekien ezta non zegoen ere. Baina Basauri alboan zegoela esan zidatenean, begiak parez pare zabaltu zitzaizkidan, trenean joateko aukera nuelako. Hantxe hasi nintzen 1981eko urriaren 6an.

Ugaoko eskolan euskara sartzten hasita zegoen?

Orduantxe. Ikastetxean A eredua zegoen artean, eta gurasoak B eredua eskatzen hasi ziren –horietako asko erdaldun-erdaldunak-. Baina administraziotik esaten zieten ez zegoela irakasle euskaldunik, eta ez zela posible. «A, bai? Ba irakasle euskalduna etorri arte, guk boikota egingo dugu». Hori erabaki zuten Ugaoko guraso horiek, ez zituztela euren seme-alabak ikastoletara eramango, eta eskola publikoan nahi zutela irakasle euskalduna. Koitaduak... Administrazioak beti esaten zuen ezetz, oztoporik handiena zen, irakasle erdaldunekin zer egin ez zekielako. Baina, Ugaora, behintzat, ni bidali ninduten B eredua abiatzeko, boikot horri esker.

Zer giro topatu zenuen han?

Ikastola batean egon eta gero, niretzako izan zen... Gela ilun-iluna, adreiluzkoa, marrazki bat bera ere ez horman, materiala dena erdaraz... «Ene, zer egiten dut nik hemen!». Halako batean, alboko gelan, euskaraz hitz egiten entzun nuen norbait, eta poztasuna piztu zitzaidan. A ereduko irakasle

bat zen, Arrigorriagako Gotzone, euskaraz moldatzen zena, euskaltzalea. Horrek poztu ninduen, pentsa!

Egoera ez zen erraza, baina. Ikastetxe hartan A ereduko hiru gela zeuden, eta nirea zen B ereduko bakarra. Horrek esan nahi zuen nik neukala nire gela osoaren ardura eta baita A

ereduko geletako euskara klaseen ardura ere. Lotsagarria. A ereduko klaseetara joaten nintzenean, nire ikasleek ez zuten ezer ere egiten, beste irakasleek ez zutela klaserik ematen; askotan etxera joaten ziren. Nire umeak galtzen ateratzen ziren!

Protesta egin nuen horregatik zuzendaritzan, gure umeak abandonatuta zeudela euskaraz ikasteagatik, eta administrazioan ere kexatu nintzen. Esan nien ea zertan zebiltzan, nola onartzen ahal zuten hori.

«Gure umeetako askok ez zekiten hitz bat bera ere euskaraz. Jolasaren eta bestelakoen bidez sartu behar genien euskara. Horregatik, oso aurrerakoiak bihurtu ginen. Material oso berritzailea sortu genuen»

Zure antzeko egoeran zeuden beste irakasle batzuk?

Bai. Garai hartan ikastolan egondako askok gairitu genituen oposaketak, eta elkarrekin hasi ginen B eredu moduko horietan lanean. Elkar ezagutzen genuen, eta B eredia bai, baina guk ahal zen guztia euskaraz eman behar genuela adostu genuen.

Adostu? Hala erabaki zenuten?

Erabaki erabaki... Ea. Ugaon hasi nintzenean, Abel Ariznabarreta zen Nerbioi Garaiko Euskara Koordinatzailea, Urduñatik Basauriraino. Oso tipo majoa. Gero, administrazioa joan zen, eta ni jarri ninduten bere lekuan, koordinatzaile. Hezkuntza Ordezkaritzako materialgintza taldean sartu nintzen orduan. Kontua da nire moduko irakasleekin batzarrak egiten nituela euskarazko materiala banatzeko,

koordinatzailea nintzelako. Basauriko Pozokoetxe eskolan elkartzen ginen, zonaldekako koordinazio bilerak han egiten genituelako. Bada, bilera horietan hasi ginen esaten ahal zen gehiena euskaraz eman behar genuela. Esan ere, ez zen asko esan behar... Ze materiala sortzen hasi, eta ez ginen hasiko ba pentsatzen hau euskaraz, bestea gazteleraz..., denbora neurtzen. Dena euskaraz egiteari ekin genion.

Euskarazko material gutxi zegoela baliatu zenuten bul-tzada emateko.

AEK-koen edo Patxi Altunaren materialak genituen euskara irakasteko, oso gramatikalak. Ondo funtzionatzen zuten Manolo Urbietaren kantu eta jolasaren bidezko materialek. Baina guk bestelakoak behar genituen, gure umeetako askok ez zekitelako hitz bat bera ere euskaraz. Jolasaren eta bestelakoen bidez sartu behar genien euskara. Horregatik, oso aurrerakoiak bihurtu ginen. Material oso berritzailea sortu genuen. Garai horretan, didaktikaren iraultza euskaratik etorri zen, euskara ezin zelako bestela irakatsi. A eremuan ez zegoen hori, ez zutelako behar.

Nola lantzen zenuten materiala?

Hezkuntza Ordezkaritzan egiten genituen bilerak. Baina gero, adibidez, [Bilboko] Pozasko Ziripot tabernan elkartzen ginen Karmele Landa Arrankudiagako zuzendaria eta biok, eta materiala egiten genuen. Materiala ona zela pentsatzen bagenuen, besteei pasatzen genien, hamabostero egiten genituen Basauriko koordinazio bilera horietan. Abel Ariznabarretarekin ere elkartzen nintzen Hezkuntza Ordezkaritzan, materiala egiteko eta trukatzeko. Denaren beharra zegoen, eta, horregatik, beharretik sortu zelako izan zen material hori hain berritzailea.

Karpeta urdin gomadunetik fotokopia batzuk atera ditu Pilarrek, bonboi paper gorrien gainean pausatzeko. 1984an *Karmel* aldizkarian argitaratu zuen artikulua kopia bat da:

«Irakaskuntza atzeratuta geratu da. Ezin ukatu iraultza baten beharrean aurkitzen denik. Bizitzak 'aurrerakuntza' nabarmenak egin ditu; kaxotx artean, noski, ez baitut uste bizitzan ageri diren berrikuntza guztiek aurrerakuntzarekin zerikusirik dutenik. Bizitzarekin erlazio biziagoa beharko luke heziketak, haurraren interesak harrapatuko baditu behintzat». Orduko kezkak antolatzeko eta jasotzeko plaza zen Pilarerentzat *Karmel* aldizkaria. Baita salatzekeo plaza ere. «Euskarazko taldeetan dagoen haurren batengan arazoren bat sumatu orduko, euskaragatik dela uste izaten da, eta inoiz gurasoei erdarazko taldera pasarazteko aholkua eman ere bai». Nerbioi Garaiko Euskara Koordinatzaile zela, giro eta kezka horiek zituen Pilarek.

Irakasle ez euskaldunekin nolakoak ziren harremanak?

Ondoezak sortu ziren. Mugak ipintzen zizkiguten: esaten zizkiguten klaseek erdia euskaraz eta erdia gazteleraz izan behar zutelak. Administrazioetik berdin: koordinatzaile nintzela, aurkariak bagina bezala tratatzen gintuzten; bost axola zitzaizkien gure kexak.

Zuzendari gaizto bat ere izan nuen nik Ugaon, euskararen kontrakoa eta gezurrarekin ibiltzen zena. Administrazioa joaten zen esanez nik D eredia ematen nuela. A ereduko irakasle batzuk ere, euren lanpostuengatik beldur zirenak-edo, euskaraz gehiegi ematen genuela esaten hasi ziren, eta salaketak egiten zituzten. Halakoei erantzuteko, beti esaten nien hauke: «Zure lankide bat salatzen duzu matematika gehiegi emateagatik? Zergatik, orduan, euskaraz emateagatik?».

Inspektoreak ere etortzen zitzaizkigun kargu hartzera. Esaten zizkiguten B eredia literalki eman behar genuela. Baina guk ez genuen ematen, ezta pentsatu ere!

Ondoriorik izan zuen erabaki horrek?

Inspektoreak gugana bidaltzen zituzten, baina, oraindik ez dakit zergatik, gure lagunak bihurtu ziren. Beharbada Abelenatik: Ordezkaritzan zegoenez eta euskaltzalea zenez,

horrek lagunduko zuen. Isabel Lertxundik ere asko lagundu gintuen. Inspektore burua zen bera, eta ez ziren ausartuko asko berari kontra egiten.

Dena den, behin ikuskari batek deitu zidan esanez pentsatu zuela nire gelan egun bat pasatuko zuela, ea oztoporik nuen. Inspektore hura erdaltzalea zen orduan –gero apur bat euskaltzale bihurtu zen–. Nola esango nion nik ezetz.

Salaketaren bat tartean egongo zela pentsatzen nuen. Eta bai: gure zuzendariak esana zion D eredia ematen nuela, eta berak ikusi nahi zuen nola egiten nuen hori. Gelan sartu, eta Manolo Urbietaren saioak egin nituen lehenengo, gero lanbideetakoak... Hizkuntzak erakusteko metodologia aktiboagoa behar duzu, eta halaxe aritu ginen klasean. Kantatzen, mugitzen... Ohiko martxan. Arratsaldean ez zela geratuko esan zidan: «Ez da behar egun guztian ni hemen egotea. Gustatu zait».

Hurrengo goizean zuzendaria nuen atean zain: gurasoak Ordezkaritzara ke-xaka joan zirela, eta nirekin hitz egin behar zuela. Ez nion sinistu, noski, eta esan nion: «Atzo bertan klasean izan nuen ikuskaria, eta lasai, pozik joan da. Gustatu zaio». Nola haserretu zen!

Ugaon euskarazko irakaskuntzari bide eman zenion, bezaraz. Gurasoak pozik egongo ziren.

Ugao inguruko ikastola bateko gurasoak etorri zitzaizkidan behin, gure ikastetxeko gurasoekin harremana zutelako. Diru problemak zituen ikastola hark, eta, eskola publikoan euskara sartzen hasi ginenez, pentsatu zuten euren umeek eta gure taldekoek bat egin zezaketela. Ikastola itxi, eta publikora pasa. Guraso horiek uste zutelako nik egiten nuena baino gehiago ez zutela egiten ikastolan. Baina ez zen horrela.

Ezetz esan nien: «Nola ba, B ereduarekin?». Eta adibide batzuk eman nizkien: «Ikastolan irakasleak ez dituzue urtero aldatzen, eta onak badira, bertan edukitzen dituzue. Nire kasuan, ez dakit horrela izango den, zenbat egongo naizen hemen, eta nik alde egiten badut, B eredia hutsean geratuko da. A eredu errefortzatu moduko bat eman dezake datorren

hurrengoak, eta ez D eredia. Hori ez dago gure eskuetan, Ordezkaritzak erabakitzen duelako nor bidali; eta ziurtasunik ez badago, ezin duzue ikastola itxi». Pena ematen zidaten gurasoek, baina hori zen gure errealitatea.

Ikastolen publikazioaren eztabaidak bete-betean harriatu zintuen hurrengo urteetan, Fernando Buesa Kultura sailburuaren hezkuntza erreformarekin. Nola ikusi zenuen prozesu hori? Antzeko iritzia zenuen orduan ere?

Ugaotik Barakaldora pasatua nintzen ordurako, eta han ikusten nuen euskararen kalterako izango zela publikazioa, euskara babestuago ikusten nuelako ikastoletan. Eskola guztietatik pasatzen nintzen ni Barakaldon, eta ikasleen artean diferentzia zegoen. Horregatik, ikastolen publikazioaren kontra azaldu nintzen. Hitzaldiak ere eman nituen hori defendatzen. Santutxuko Karmelon, adibidez.

Inkoherentea dirudi, euskara eskola publikoetan defendatzen aritu naizelako beti Barakaldon; baina, euskarari bakarrik begiratuta, ikastolek jarraitzea merezi zuela ikusten nuen. Ze niretzako ikastolak publikoak ere badira: gurasoek sortu dituzte, herriak sortu ditu.

Egun, aldiz, murgiltze ereduaren eztabaida dago bizi-bizi, D eredia ez dela nahikoa iritzita. Zer iritzi duzu zuk?

Nire kezkarik handienetakoa da hori. Bai, murgiltze eredia da onena. D eredia gutxi dela uste dut, eta murgiltze eredia joan beharko genuke. Baina horren atzean tranpa egon liteke. Kontzientzia handiko eskola ez bada, murgiltze ereduak ez duelako balio. Horretarako, irakasleek eta gurasoek oso prest egon behar dute, eta gizartean egon behar du halako koltxoia esateko: «Bai, ez dugu inolako beldurrik, gure umeak murgilduko ditugu euskaraz, eskola publiko guztietan». Horregatik uste dut murgiltze eredia ona izango dela gauzak oso argi ditugunerako. Beharbada Barakaldon D eredian egin genuena egin beharko genuke orain murgiltze ereduaren alde. Jendea eta gizartea prestatu.

BARAKALDO EUSKALDUNAGO

80ko hamarkadako krisi ekonomikoaren abaroan iritsi zen Barakaldora Pilare, 1983ko udazkenean, uholdeek Bizkaia kolpatu eta gutxira. Euskal filologia ikasketak amaituta, bigarren hezkuntzako oposizioak gainditu zituen 45 urterekin, eta euskara aholkulari lanpostu sortu berria lortu zuen Barakaldoko ABT Aholkularitza eta Baliabidetegian; gero PAT deituko zen zerbitzuan, eta, azkenik, egungo Berritzegunea denean.

«Barakaldon euskara aholkulari?». Harrituta esan zidan aitak. Tratantea zen, eta ondo ezagutzen zuen Ezkerraldea; *Erreka artea* deitzen zuen berak. Han euskaraz ez zuen inoiz ere entzun gure aitak, eta nik hori esan nionean, pentsa!».

Euskararen aldeko su txiki ugari piztuak ziren ordurako Barakaldon, ordea, eta horiek hauspotzen eta elkartzen jardun zuen Pilarek; lanean eta lanetik kanpo. «Barakaldo niri esker euskaldunagoa dela, hori esatea askotxo da. Baina bai, behin baino gehiagotan esan izan didate hori».

«Ikusten nuen euskararen kalterako zela publifikazioa, euskara babestuago ikusten nuelako ikastoletan. Horregatik, ikastolen publifikazioaren kontra azaldu nintzen»

Zergatik hautatu zenuen Barakaldo?

Administraziotik ezagutzen nituen Ezkerraldeko lankide batzuk, eta, oposizioak gainditzera, aukera izan nuen Ezkerraldeko aholkulariaren lanpostua hautatzeko. Hala ere, nik ez nuen Barakaldo batera ezagutzen. Pentsa, hasi aurretik bilera batera joan behar izan nuen Barakaldora, bakarrik, materiala-edo eramatera. Paper-fardel guztiak hartuta joan nintzen autobusean. Gidariari galdetu, eta herriko plazan utzi

ninduen, majo-majo. Jaitsi nintzenean, gizon bati galdetu nion ea festak ote ziren, hainbeste jende kalean ikusita. Egun normal bat zen, noski, eta ni harrituta. Nik Barakaldo ezagutu ez!

Barakaldo behar bezala ezagutzea izango zenuen lehenengo lana, beraz.

Bai, euskarazko ereduak nola zeuden, irakasleak nor ziren..., eta, batez ere, bidelagun izango nituenak non aurkitu nitzakeen begira hasi nintzen. Nik banekien euskararen aldeko mugimendutxo bazegoela ordurako Barakaldon; D eredu moduko batzuk bazituztela ikastetxe batzuetan, borrokaturta lortutakoak.

Gainera, lanpostu berria zenez, eskoletako euskararen erreferentzia neu bihurtu nintzen, eta hasiera-hasieratik hasi zitzaizkidan lagundu nahian. Nahiko erraz sartu nintzen harian, ez hainbeste nire merituz.

Noren merituz, bada?

Gurasoen eta irakasleen merituz. Desiratzen zeuden euskararen inguruan bilkura moduko bat izateko, eta babes eskaini zidaten. Ni Barakaldora iristerako, bazeuden talde euskaltzale batzuk: Etxepare kultur elkarte, Laguntasuna dantza taldea, AEK, Hala Dzipo euskal musika eskola... Ikastetxeak ere bai: Beurko, Ibaibe, Mukusuluba... Horiekin bilerak egiten hasi ginen, udaletxean bertan, arratsaldeko zazpietatik aurrera. Ze, klaro, asko langileak ziren, *Altos Hornos* eta fabriketakoak. Jende euskaltzalea zen, oso ekintzailea, baina euren ordutegietara moldatu behar duzu zer edo zer egin nahi baduzu. Gugana etorri ziren asko, denerako prest, eta gu ere beraingana joan ginen. Azkenean Euskara Koordinakundea deitu genion taldea sortu genuen, bilera horiek egiteko.

Zure jarduna ez zen eskola mundura mugatu.

Ez, ezin duzu. Herriko taldeak baliatu behar dituzu, euskara zabaldu nahi baduzu. AEK izan da funtsezkoa, esaterako. Zenbat bilera egin ote ditugun AEK-ko egoitzan!

Euskaltzaletasuna ulertzeko beste modu bat topatu zenuen Barakaldon?

Oso langile soilak izan arren, euskararekiko zaletasun berezia zuten. Adibidez, eskola bateko guraso gazte batek, erdalduna zenak, etxetik hurbil zeukan A ereduko ikastetxe bat, baina berak ez zituen alabak han sartu nahi, ez behintzat A ereduan. Horregatik, ikastetxeko arduradunengana joan, eta B eredua eskatu zuen. Bere kabuz, berak bakarrik. Hori nahi bazuen beste norabait joan beharko zuela esan zioten, eta hor hasi zuen borroka. Gugana etorri zen gero. Bera bezala beste batzuk ere bai: «Pilare, gu ere B ereduarekin ados gaude» esanez etortzen zitzaizkidan.

Zergatik nahi zuten Barakaldoko guraso horiek euren seme-alabak euskaraz ikas zezaten?

Euskararekiko atxikimendua zutelako, frankismo ondorengo ilusioak euskararekin ere lotuta zeudelako. Niretzat oso bitxia zen hori, baina motibagarria ere bazen. Borrokarako gogoia zuten, neuk bezala. Ze ikastetxeetako zuzendari gehienak kontra zeuden, eta Jaurlaritzaren Hezkuntza Ordezkaritzak ez zuen ezer ere egiten. Gehienez ere bi D eredu zabalduko zituzten eskualde batean, eta, horrela, euskaraz ikasi nahi zuenari hara joan behar zuela esaten zioten. Baliabiderik ez zuela erantzuten zuen beti Hezkuntza Sailak, eta gurasoei ez zien inolako konponbiderik eskaintzen.

Guraso horien jarrera bitxia bezain motibagarria zitzazula diozu. Nolako hartu-emanen zenuen eurekin?

Iritsi berri, zuzendaria etorri zitzaidan esanez guraso talde batek nirekin hitz egin nahi zuela, kexa bat egitera zetozelako. Denetarik zegoen guraso talde hartan: irakasleak, medikuak, langileak, ertzain bi ere bazeuden tartean... Ikastetxe bateko D eredu zabaldu berriko gurasoak ziren, eta ilusio ikaragarritzat matrikulatuak zituzten han euren seme-alabak. Baina, irakaslea euskaldun zaharra izan arren, ikasleei dena

erdaraz egiten zien. Irakasle hark ez zuen D eredia onartzen, eta niregana etorri ziren kexatzera.

Irakaslearengana joan nintzen, modu onez, baina ez zidan ba erantzun: «*Cada maestrillo tiene su librillo*». Iji eta aja hartzen zuen berak kexa hura. Ez zuen kontzientziarik, eta alferra ere izango zen... Euskaraz klaseak emateko prestatu ere prestatu behar zarelako –hor ikusten da, euskaldun zaharra bai, baina euskararen kontrakoa ere izan zaitezkeela–. Gurasoekin elkartu, eta gogor egin behar izan genuen azkenean, bilera eginda ere ez zuelako jarreraz aldatu nahi.

Horrela hasi ginen euskarazko irakaskuntzaren alde lanean, guraso horiekin.

Beste ikastetxeetako gurasoekin hasiko zinen segidan lanean.

Bai. Beste eskoletako gurasoak elkartzen hasi ginen, bazeudelako han eta hemen D ereduaren aldekoak, eta elkarrekin hasi ginen lanean; batez ere matrikulazio kanpainetan. Lehenengo, udalean begiratzen genuen eskoletan zer-no-

«Bazekiten guk euskara ikastetxe guztietan nahi genuela, gurasoek eskatzen bazuten egon behar zuela defendatzen genuelako. Administrazioari ere hori eskatzen nion nik txostenekin»

lako eskaria egongo zen, ze eredutan matrikulatuko zitu-
tuzten haurrak. Hori begiratu, eta erabakitzen genuen ze eskoletan komeni zitzaigun D eredia egotea, edo B eredia –B eredia baliagarria zitzaigun gero D eredia eskatzeko, zubi moduko bat zen–. Nik gero ikastetxe batean D ereduaren edo B ereduaren eskaria egon bazegoela esanez idazten nuen txosten bat, gurasoek hori nahi zutela adie-

raziz, eta administrazioa bidaltzen nuen, ikastetxe horretan D eredia martxan ipini behar zela esateko. Horrela hasi ginen, eskatuz eta eskatuz.

Behin, deskuidoz, gure agerraldia onartu zuen udalak. Ikastetxeak euskalduntzen hasteko eta aisia ere euskaraz izateko gure proposamena aurkeztu genuen agerraldian.

Deskuidoz?

Bai, ez zutelako ondo neurtu zertara gindoazen. Kontua da udaleko batzar batean onartu zutela eskoletako euskalduntzeari eta aisialdiari buruzko agerraldi moduko hori egitea. Batzarreko azken puntua zen, eta hantxe geunden gu zain: ni aurrean eta atzean guraso taldea, korupean bezala ni babesten. Udalak Hezkuntza Ordezkaritzako gure lurralde arduraduna ere deitu zuen batzarrerara. Euskaldun zaharra zen bera, jeltzale-jeltzalea.

Bazekiten guk euskara ikastetxe guztietan nahi genuela, gurasoek eskatzen bazuten egon behar zuela defendatzen genuelako. Administrazioari ere hori eskatzen nion nik txostenekin: eskaria egon bazegoela demostratzen nuen, eta, ondorioz, administrazioak eskari hori bete behar zuela defendatzen nuen. Gainera, eskolaz kanpoko aktibitateek ere euskaraz beharko luketela esaten nuen: igerilekua, liburutegia, udalekuak... Ikastetxeen osagarri. Horixe bera errepikatu nuen udaleko batzarrean, eta gurasoak ere hasi ziren hitz egiten: «Halako eskolara joan naiz, B eredu eskatu dut, eta zuzendariak ezetz esan dit», «Niri ere bai...».

Halako batean, lurralde arduradunak ez zuen ba esan, erdaraz, eta non eta langile herri batean, haxe: «*¡Si queréis euskera, iros a las ikastolas!*». Denok geratu ginen... zur eta lur. Oso-oso eskuindarra zen bera, eta ez zuen halakorik nahi Barakaldon. Gurasoak haserretu egin zitzaizkion, nola, gainera, eta kexaka hasi zitzaizkion han bertan: ea zer ari zen esaten, eskola publikoa alferrik ote zen, eurek ez ote zuten izango euskaraz ikasteko aukerarik...

Egoera horrek sekulako bultzada eman zigun. Hortik sortu zen, esaterako, komentatu dizudan Barakaldoko Euskara Koordinakundea, talde euskaltzaleak koordinatzeko; eta, bestetik, gurasoentzako eredu inguruko informazio hitzaldiak ere sortu genituen.

Udaleko batzar horretan klase talka moduko bat egon zelako haserretu ziren gurasoak?

Denetarik zegoen gurasoen artean: jakintza oso-oso maila handikoak ziren batzuk, irakurriak eta hezkuntza teoriak nik baino hobeto ezagutzen zituztenak, eta beste batzuk alfabetatu gabeko langileak ziren. Tartean, beste hainbeste. Baina edonolakoak izanda ere, Ezkerraldean klase kontzientzia muineraino sartuta dute, denek. Horregatik, eurek ere euskaraz ikasteko eskubidea zutela garbi zuten, eta horixe aldarrikatzen zuten, eskubide hori. Norbere auzoan euskaraz ikasteko eskubidea.

Ikastolak aberatsen kontutzat jotzen zituztelako?

Gehiago esango nuke ikuspegi politikoa zegoela jokoan. Ikastolakoak EAJkoak zirela pentsatzen zuten –batzuetan hala zen, baina ez zen beti, ez zen egia, Barakaldon bazeudelako bestelakoak–, eta beraiek ezkertiarrak zirenez, ez zituzten haurrak ikastolara bidali nahi. Ezin zuten hori onartu. Horregatik, ezker-eskuin bereizketa hori gehiago zegoela esango nuke, goi klasearen eta langileriaren arteko bereizketa baino. Noski, batzuentzat diru kontua ere izango zen. Denek ezin zituzten euren seme-alabak ikastoletara bidali. Baina, orokorrean, ez nuke esango klase borrokagatik zenik.

Guraso horiekin hitzaldiak ematen hasi zinela esan duzu.

Jendea konbentzitzeko hitzaldiak ziren, matrikulazio garaian han-hemen ematen genituenak. Lehenengo zein eskoletara joan behar genuen erabaki, eta gidoi moduko bat prestatzen genuen, nork zer esango zuen zehazteko. Hezkuntza aditu gisa joaten nintzen ni, orduko hezkuntza metodologia aurreratuenei buruz hitz egiten genuen, eta, gero, beti jartzen genuen hizlari bertako guraso eta irakasleren bat. Askotan euskaraz jakin ez baina sentsibilitatea zuten gurasoak hartzen genituen, seme-alabak A ereduan zituztenak baina B edo D ereduaren alde zeudenak.

Arratsaldetan bilerak deitzen genituen eskoletan, eta hizaldi moduko horiek eskaintzen genizkien bertako gurasoei. Eredu guztietakoak etortzen ziren.

Zer galdetzen zuten guraso horiek?

Ba ohiko galderak: ea euskararik jakin gabe nola lagunduko zituzten seme-alabak, bi hizkuntzekin ez ote ziren zoraturako, gero non erabiliko zuten ikasitakoa... Azalpen teorikoekin azaltzen nien zein garrantzitsua den hizkuntza bat baino gehiago jakitea, eta euskarazko irakaskuntzaren didaktika ere berezia zela esaten nien, berritzaileagoa zelako. Gero, irakasle batek azaltzen zien hori egunerokoan nola egiten zuten, eta, azkenik, B edo D ereduko gurasoek zuzenean euren esperientzia kontatzen zieten; horrek asko balio zuen. Etorkizunera begira ere, esaten genien euskara beharrezkoa izango zela, administrazioan edo antzeko lanetan aritzeko. Hori ere erabiltzen genuen argudio gisa.

Koitaduak, guraso askok borondate ona zuten, baina gutxi zekiten. Horrelakoekin aparte hitz egin behar izaten zen, beldurra kentzeko. Behin gogoratzen dut nola guraso batek esan zidan: «*Yo creo que mi hijo no será capaz de aprender euskera*». Hori ez zela horrela esan nion, nire adibidea emanda: «Ni erdaraz tutik jakin gabe joan nintzen eskolara, eta ikasi nuen. Berbera gertatuko zaio zure umeari».

Zenbat ordu eta ordu bilera horiek prestatzen... Urre gorria zen jende hori, gurasoak eta irakasleak, denak. Zenbat lan, ene...

Denak ez ziren konforme izango zeniotenarekin.

Ikastetxeetako zuzendari askok boikotatzen gintuzten. Bileren aurretik denetarik esaten zieten gurasoei: gezurrak kontatzen genituela, euskara ez zela erraza, arazoak izango zituztela euren seme-alabek ikasketekin... Batzuetan, hasieran batez ere, ezagunak bihurtu ginen arte, zuzendari batzuek gurasoei esaten zieten bilerak bertan behera geratu zirela, ez joateko. Baina, hala ere, jendea etortzen zen.

Eta irakasleek zer zioten?

A ereduko irakasle batzuk greban jarri ziren garai hartan, euskarazko ereduen kontra; 1989-1990eko ikasturtea izango zen. Bilbon zeuden itxialdi moduko bat egiten, eta gurasoentzako antolatu genituen jardunaldi berezi batzuetara etorri ziren behin. Hizkuntza aniztasunari buruzkoak ziren

«Administrazioak
kontra egiten zigun,
ez zuzenean. Nik
eskaria egon bazegoela
erakusten zuten
txostenak idatzi eta idatzi
egiten nituen, baina
baliabiderik ez zegoela
erantzuten zidaten,
behin eta berriro»

jardunaldi horiek, eta inguruko guraso asko animatu ziren, jakin-minez edo. Oso leku diferentetako gurasoak elkartu ziren: Barakaldokoak, Bilboakoak, Senegaldik etorritakoak, arabiarrak...

Beti bezala, sarrera nik egin nuen: hizkuntza bat baino gehiago hitz egitearen garrantziaz hitz egin nien, erraztasunaz, lagunak egiteko abantailaz..., teoriak eta autoreak aipatuta. Eta han ari nintzela, A ereduko irakasle horietako

batek moztu ninduen: «*No, no, os está engañando. Porque yo soy de Málaga, soy profesor, llevo aquí 30 años, y todavía no sé euskera. Porque eso de que se aprende enseguida es mentira*». Modu onean erantzun nion, ez zela egia zioena, eta adibide zehatzak jartzen hasi nintzen; Barakaldoko bertako adibideak ziren, teoria eta praktika nola lotzen ziren erakusteko.

Aurrera egin genuen gurasoei aholku zehatzak ematen: eskolaz kanpo, euskal diskoak erosi behar zirela, haurrak euskal jaietara eraman behar direla..., halakoak. Eta berriro berotu zen irakasle hori. Baina, oraingoan, begira ze mirakulu gertatu zen: zapia buruan jantzita zuen andre gazte batek, ahoskeraz kanpotarra zirudienak, kontra egin zion esanez ez zuela arrazoirik. Berak bi karrera ikasiak zituelako, eta hizkuntza batzuk-batzuk zekizkielako: ingelesa, frantsesa, arabiera..., ez dakit zenbat. Eta bere haurrak B eredura bidaltzen zituela,

baina ez zela nahikoa, ez zutela euskara behar bezala ikasten, eta jardunaldietara etorri zela D ereduari buruz informazio gehiago jasotzeko. Emakume hori bere haurrak eskolaz aldatzeko prest zegoen, D ereduan ikas zezaten. Kategorian erantzun zion. Umil baina harro.

Segidan, beste mutil gazte bat hasi zen hitz egiten: Getxon bizi zela bera, jatorriz kanpotarra zela, marokoarra, ustez, eta bere haurrak ikastolara bidaltzen zituela, eta ze pozik, gainera! Kontatu zuen ikastolan etxerako euskarazko diskoak uzten zizkiotela, eta izugarri gozatzen ari zen bere haurrak euskara ikasten ikustez.

Programatu banu, ez zen hobeto aterako!

Arazo handiena A ereduko irakasle erdaldunekin izan duzu?

Bai, baina batzuekin bakarrik, eta ez zuzenean, lankideak ere bazirelako. Seguru euren artean ez nintzela oso maitatua izango... Baina euren artean jende zoragarria ere bazegoen, noski. A ereduko irakasle batek behin deitu zidan esanez bazuela edade bat, eta ez zela gai euskara ikasteko. Agurtzera etorri zitzaidan, elkarrekin bazkaldu genuen, eta euskararekin ados zegoenez, alde egingo zuela esan zidan. Zelako pena nirea, pertsona ona zelako. Horrek bai merezi zuela gurean egoteak!

Gero eta guraso gehiago zuen alde egonagatik ere, D ereduaz ez zen berehalakoan hedatu.

Administrazioak kontra egiten zigun, ez zuzenean. Nik eskaria egon bazegoela erakusten zuten txostenak idatzi eta idatzi egiten nituen, baina baliabiderik ez zegoela erantzuten zidaten, behin eta berriro. Ikastetxeetako zuzendariak eta batez ere ikuskariak traba handiak jartzen zizkiguten. Ezkerraldean oso fatxak ziren ikuskariak, euskararen oso kontrakoak.

Ezkerraldean bereziki, edo denean ziren halakoak?

Nik uste ez zirela ausartzen halako bat Gernikara bidaltzen, esaterako, edo Durangora, edo Arratiara. Eta gurean, nola

ikastetxeetako zuzendari asko eskola espainoletik etorritakoak ziren, ez zuten aldaketa ziztrinena ere egin nahi. Eurentzako, gu goia eta behea astintzera gentozen...

Halako jarrearen kontra protestak egin behar izan zenituzten?

Ereduen aldeko manifestazioak egin genituen, nahiko eman-korrak, eta administrazioarekin bilerak izan genituen. Baina emaitzarik ez: B ereduarekin nahikoa zela erantzuten ziguten. Gainera, gogoan dut administrazioarekin izandako bilera horietako batean esan zidatela: «Baina, zer uste duzu, eskolekin euskara salbatuko duzuela?». Niretzat hori izan zen... Tontoak bezala tratatzen gintuzten. Baina, beno, tantaka-tantaka joan ginen lortzen.

Zuen arteko elkarlana izan zen horretarako gakoa?

Babes hori gabe nik ez neukan ezer ere egiterik. Gainera, irakasleekin mintegi bat sortu genuen, oso ona, Ezkerraldeko euskarazko materiala sortzeko eta banatzeko. Horren hastapena Portugaleteko Kanpazar eskolan zegoen. Ni Ugaon nintzela sortu zen, tarteka joaten nintzen hara. Eta, nolabait, horri segida ematen hasi ginen Barakaldon materiala lantzen, mailaz maila; eta irakasleei material hori nola erabili erakusteko hitzaldiak ematen hasi ginen.

Irakasle eta pedagogo katalanak ere ekartzen nituen mintegietara, prestigio handikoak. Euskal kultur arlokoak ere bai. Eta beste eskoletara bisitak antolatzen genituen: Gasteizera, Lizarrara, Eskoriatzara, Donostiara... Irakasleen autoetan antolatu, eta horrela joaten ginen. Beste eskoletakoak ere etortzen ziren guretara. Ze beste lekuetatik deitzen hasi ziren, gure materiala nahi zutelako; «Ezkerraldeko materiala» deitzen zioten. Azkenean, Bizkaiko Zubiaren alboan zegoen inprenta batean utzi behar izan genuen material hori, eta, deitzen zidatenean, handik hartzeko eskatzen nien. Bestela, ez nintzen iristen. Horrela lan egin dut erretiratu arte. Beno, zigortu nindutenean ez.

Zigortu, zergatik?

Traba egiten nielako.

GURASOEN BOZERAMAILEARI ZIGORRA

Ertzak horiztatzen hasitako hainbat paper utzi ditu orain-goan Pilarek mahai gainean. 1988koak dira. Idazmakinez idatzita daude horietako bi dokumentu, elkarri gratatuta. «Pilareren aldeko eskariak» dio eskuz idatzitako argibideak. «Ezkerraldeko irakasleak» irakurri liteke dokumentu baten sinaduran, Bizkaiko Euskara Koordinatzaile Taldea bestean. Barakaldoko euskara aholkulari kargutik kendu zuteneko kexa agiriak dira. Pilarek bere lana egiten ez zuelakoan, edo bere lana bakarrik egiten ez zuelakoan, administrazioak 'zigortu' zuenekoak.

Traba egiten zenuelako zigortu zintuztela esan duzu. Nori egiten zenion traba?

Gure zerbitzugunean oso PSOEko zuzendari bat izan genuen, Alejandro. Niri zuzenean ez zidan ezer ere esaten, baina atzetik gure kontrako lan ikaragarria egiten zuen, Barakaldon ez zuelako euskara ikusten. Udalekoen oso laguna zen, eta, Hezkuntza Ordezkaritzarekin batera, nire kontrako konplota prestatu zuen. Isabel Zelaa zegoen orduan Ordezkaritzan buru egiten, eta Mertxe Hidalgo zen ikuskariena.

Konplota?

Bai, ez daukat dudarik. Nik uste Alejandrok pentsatu zuela: «Pilarek ez du euskara abandonatuko», eta traba egiten nien. Beraiek nahi zutelako txakurkume bat, egiten zuena esaten zitzaiona. Ez ni bezalako bat. Egia da nire moduko batzuk bazeudela beste eskualde batzuetan, baina askok betetzen

zuten zuzendariaren hitza, eta Hezkuntza Ordezkaritzakoek bazekiten hori. Nolabait, uste dut nitaz horrelako zer edo zer pentsatu zutela: «Honek zergatik egiten du hau guztia, guk agindu gabe?».

D eredua hedatzearen alde lan egiten zenuelako zeuden zure kontra.

Horregatik bakarrik ez. Eurek bazekiten herriko euskararen aldeko kanpainetan sartuta nengoela, baita bestelako ekimenetan ere. Gauza asko egiten nituen: gurasoekin bilerak, AEK-koekin, HABErekin, herriko taldeekin, aisialdiko programak sortu eta bultzatu... Eta hori ez zitzaien gustatzen.

Hala ere, ni zigortzeko aitzakia –besterik ez zutelako– izan zen ez nuela niri zegokidan lana egiten. Hori esan zidaten: ni irakasleen euskara aholkularia nintzela, eta ez gurasoena edo euskara taldeena. Nire jarduna moztu nahi zuten.

Eta nola egin zuten hori?

Egun batean, zerbait pasatzen ari zela igarri nuen. Kafea hartzera irten, eta, bueltarakoan, halaxe bota zidan zuzendariak, zakar: «¿Qué, ahora también has estado con los padres?». Hori zertara zetorren galdetu nion, eta berak esan zidan nire zuzendaria zela, eta halako zer edo zer esana ziotela. Nik, egia esan, orduan ez nion kasurik egin.

Kontua da ordurako hasiak ginela gure kabuz PATeko euskara teknikari guztiak elkartzen, EAEko guztiak, denek antzeko arazoak izaten genituelako. Eta Hezkuntza Ordezkaritzan hori jakin zutenean, bilera batera deitu gintuzten, Bilbon. Gipuzkoa, Araba eta Bizkaiko PATeko euskara aholkulari guztiak elkartu gintuzten. Isabel Zelaa ere hantxe zegoen.

Hasi ziren esaten: «Hemen batu gara zuek ezagutzeko, sakabanatuta ibiltzen garelako beti, eta badakigu zuek elkartzen hasi zaretela, eta elkarrekin aritu behar dugu, elkar ezagutu...», halakoak. Aurkezpen erronda moduko bat egiteko eskatu ziguten: nor ginen, nondik gentozen... Aurkezpenen erdialdera iritsita, nire txanda izan zen: «Ni Pilare naiz, eta

Barakaldoko PATetik nator». Hori esan, eta elkarri begiratu zioten ikuskariek, eta hasi zitzaizkidan aurpegira botatzen: «Irakasleen aholkularia izan beharreen, zu gurasoena zara, eta hori ez dagokizu zuri, ez da zure eginkizuna». Horrelakoak botatzen hasi zitzaizkidan.

Segidan erantzun nien irakasleen aholkularia nintzela ni, nire lan orduetan ez nintzela gurasoekin elkartzeko, eta hortik kanpo egiten nituela nik gainontzeko kontuak; ea zertara zetorren hori. Bada, beraiek erantzun zidaten ni euskara teknikaria ere banintzela arratsaldeko bostetatik aurrera. Ni harrituta!

Baina ordurako politikan nabarmentzen hasiak ziren Isabel Zelaa eta alboan zituenak, eta uste dut Xabier Bengoetxea teknikariak egin ziela kontra:

«Zuek zuen lan orduak amaitzerakoan, ez dituzue bilera politikoak egiten, ala? Nori eskatzen diozue baimena?».

Gainontzeko teknikariek ere nire alde egin zuten, eta, hori ikusita, apur bat atzera-edo egin zuten ikuskariek. Hala ere, argi zegoen ni baztertzeko erabakia hartuta zegoela. Handik gutxira, lanpostua utzi behar nuela esan zidan zuzendariak, deialdiko puntuak aitzakia

hartuta-edo, eta ea nora joan nahi nuen. Orduan erabaki nuen Santutxuko haur-eskolara joatea, han postua bermatuta nuelako.

Alegia, irakasle izatera bueltatu zinela.

Hor ere zorte ikaragarria izan nuen. Santutxuko ikastetxean D eredia zabaltzeko asmoa zuten. Hango irakasleek ezagutzen ninduten, eta D ereduko klase horrekin hasteko esan zidaten. Ze jende jatorra zegoen Santutxun, Marian Erkiaga, Garbiñe Malaxetxebarria...

«Ni zigortzeko aitzakia izan zen ez nuela niri zegokidan lana egiten. Hori esan zidaten: ni irakasleen euskara aholkularia nintzela, eta ez gurasoena edo euskara taldeena. Nire jarduna moztu nahi zuten»

Pilare non, D eredu a han.

Ba bai. Esan zidaten ohitura zutela ikasturtea hasi aurretik gurasoekin biltzekoa. Barakaldoko materiala eraman nuen, gurasoek ikus zezaten. Bilera horretan hurrekin marrazkiak egin genituen, txokoak antolatu, eta bakoitzaren argazkiak ipini nituen. Gurasoak zoratu egin ziren, poz-pozik. Gero esan nien: «Nik arazo bat daukat. Maila bakoitzean material asko behar dugu, eta ipuinen fotokopiak kolorerik gabe ditugu. Ni pozik nengoke zuetako bakoitzak koloreztatuko balu baten bat». Astebetara material guztia koloreztatuta itzuli zidaten gurasoek. Oso pozik egon nintzen han, oso ondo ulertzen genuen elkar.

Barakaldoko zure lankide eta lagunak ez zeuden hain pozik.

Oso haserre zeuden, nire lankideak eta baita Barakaldoko jendea ere. Badakit Ezkerraldeko irakasleek eta gurasoek bilerak egin zituztela, eta erabaki zutela nire postua ez zela beteko; plaza hori hutsik geratuko zela. Eta protestan hasi ziren.

Barakaldoko postua betetzeko deialdia egin zuen Hezkuntza Ordezkaritzak, eta, normala denez, jendea apuntatzen hasi zen. Baina hutsik geratzea lortu zuten. Ez dakit zehazki nola. Eskutitz hauek [mahai gainean daude] zerikusia izango zuten.

Ezkerraldeko irakasleek sinatutako gutunak hala dio: «Bizkaian, Euskara koordinatzaileen historia osoan haxe da koordinatzaile bat bere lanetik kanporatzen duten lehen aldia. Hona kanporatze honen zergatia: koordinatzaile honen garaian Barakaldon Bizkaiko beste eskualdeetan baino euskal eredu (B ereduak batez ere) gehiago zabaldu izana. Beraz, Barakaldon gaur egun, A eredu hutsa duten eskolak salbuespen direla esan daiteke. Horra, ba, koordinatzaile honen errua: gurasoen eskabideen arabera, euskal ereduak bultzatzea...!». Azpimarratuta ditu Pilarek beste hainbat esaldi: «Lanpostu hauek irailean nola nahi, isilean eta maltzurkeriaz betetzen ez dugu utziko».

Orrialdea pasa, eta Bizkaiko Euskara Koordinatzaile Taldeak sinatutako gutuna dago, «Berrikuntza Pedagogiko-ko Zuzendari Orokor Andre Txit Argiari» zuzendutakoa. «Lehiaketako kandidatu bakoitzak lorturiko puntuazioaren arabera, somatu izan dugu euskaldunizazio teknikari zenbait lanpostu, Pilare Baraiazarrek duena baino puntuazio txikiagoz izan direla adjudikatuak. [...] Faktore hauek kontutan izanik eta ustezko ezegokitasun profesionalak, edo gutxienezko puntuazioak Pilare Baraiazarra Euskara koordinatzaile taldetik kanporatua izateko benetazko arrazoiak ez diruditez, berauek zeintzuk izan diren izan dadila argitua eskatzen dizugu, Pilareren ohore eta taldekideon aurretiko traiectoria profesionala orbainik gabe gelditzearen mesedean».

Bazenekien zure lanpostua hutsik geratzeko lanean ari zirela?

Jakin, jakin, ez. Ez nekien lanpostura inor aurkeztu zenik ere. Beti esaten zidaten hutsunea bete gabe zegoela. Santutxun nengoen ni, eta kitto. Baina bai, lortu zuten lanpostu hori hutsik geratzea.

Horregatik eskatu zizun administrazioak Barakaldora bueltatzea? Nolatan?

Zuzendari aldaketa egon zen Barakaldoko PATen, eta zuzendari horrek esan zidan itzuli behar nuela. Hori esan zidan Bilbon, Correosen topo egin nuen egun batean. Nik ezetz esan nion, aurpegia behar zela gero hori horrela esateko: ez nuela erabaki nik alde egitea, eta ez nuela itzultzea erabakiko. Egia esan, pasatakoak pasata, oso gustura nengoen Santutxun, eta ez nengoen itzultzeko gogoz.

Zergatik nahi zuen zu Barakaldora itzultzea?

Jendeak *lata* ematen ziolako: non dago Pilare? Zergatik leku guztietan euskara teknikaria dute eta guk ez?... Apropos egiten zuten hori, *lata* eman. Dirudienez, baten bat ere joan zen lanpostu hori betetzera, baina lankideak-eta enteratu

zirenean, esan zioten bera ez zela izango euren euskara teknikaria, eta alde egiteko.

Hori ikusita beharbada zuzendariak eta Ordezkaritzak erabaki zuten horrela ezin zela segi.

Nola jaso zenuen itzultzeko agindua?

Zuzendariarekin Correosen egon eta gero, egun batean, irakasle bat etorri zen Santutxuko ikasgelara esanez Ordezkaritzara joan behar nuela, bera zelako nire ordezkoa. Ezetz esan nion, abisu ofizialik gabe ez nintzela inora joango, eta Ordezkaritzara itzuli behar izan zuen, nire mezuarekin.

Egun bat pasa, eta ikuskari-buruak deitu zidan esateko hurrengo egunean Barakaldoko PATen egon behar nuela. Zergatik galdetu nionean, «agindu bat delako», bota zidan.

Santutxuko lankideei komentatu nien esan zidatena, ea zer egin nezakeen pentsatzeko, baina ez nuen beste erremediorik izan: Barakaldora joan beharko nuela ikusi genuen, eta horregatik itzuli nintzen Barakaldoko postura, 1989 bukaeran.

GAIXOTZERAINO

Barakaldora itzuli eta gutxira etorri zen Fernando Buesa Jaurlearitzako Hezkuntza sailburuaren (1991-1994) hezkuntza erreforma. Ez zen xamurra izan, esan duzunez.

Irakaskuntzan berrikuntza hark aldaketa handiak ekarri zizkigun: esaterako, PATak berrantolatu zituzten, euskararen kontra egiteko. Garbi daukat aldaketa horiek guztiak estrategia bat izan zirela. Sasoi horretan ikusi genuen zein fatxak ziren.

Zuen zerbitzuen berrantolaketa nolakoa izan zen?

Nolabait, euskara koordinatzaile izateari utzi genion, eta hezkuntzako edozer gauzetarako aholkulariak bihurtu gintuzten. Aldaketa hori egiteko, lege bat atera zuten buletinean, eta indarrean sartu zen. Horrek esan nahi zuen, beste zer edo zer

egitea agintzen baziguten, euskara gaiak utzi eta esaten ziguten hori egin behar genuela. Eta halaxe egin behar izan genuen.

Lege horrek hori esaten zuen?

Ez, ez zen garbi esaten ezin genuela euskararen aldeko lanik egin; baina, gero, horrela izan zen, bestelako lanak ere agintzen zizkigutelako. Oso gaizki pasa genuen denok, ez genuelako gure lana egiteko modurik.

Zertan jardun behar izaten zenuten?

Erdarazko mintegiak ematen ipini gintuzten, esaterako, gure eguneroko lan guztiak baztertuta. Gogoratzen naiz, aldaketa martxan jarri eta segidan, mintegi bat egitea tokatu zitzaidala Sestaoko Bigarren Hezkuntzako Institutu erraldoi batean, erdaraz. Hezkuntzak egin zituen berrikuntza horien inguruko saio batzuk eman behar nizkien irakasleei. Gehienak erdaldu-nak ziren, baina, hala ere, mintegiaren sarreran adierazi nien ez nuela nik hor egon behar: denek denetarako behar genuela esan zigutela Hezkuntzatik, baina nire espezializazioa hizkuntzak zirela, eta bestelakoetan aritu beharko nukeela, ez euren aurrean mintegi hori ematen. Hori esan eta mintegia eman nien, noski. Nik uste nahiko pozik atera zirela.

Halako zenbat egin behar izan nituen gero, mintegi asko sortu zizkigutelako, nahita.

«Euskara koordinatzaile izateari utzi genion, eta hezkuntzako edozer gauzetarako aholkulariak bihurtu gintuzten. Erdarazko mintegiak ematen ipini gintuzten, esaterako, gure eguneroko lan guztiak baztertuta»

Lanez lepo, euskararen aldeko lana baztertu behar izan zenuen, beraz.

Bai. Gaixotu eta dena egin nintzen, kontzientziak beste lan batzuk egin behar nituela agintzen zidalako, eta ez nintzelako

ari horiek egiten. Halako barne borroka bat neukan: «Nik euskara baztertu? Eta hauek dioten bidetik jo?». PATeko asko ginen horrela, min horrekin.

Hain txarto eraman nuen, estresa ere izan nuela. Behin, mintegi bat ordenagailuan prestatzen ari nintzela, konturatu nintzen begi batetik ez nuela ezer ere ikusten. Kanpora joan nintzen, erdi mareatuta. Lankideak zerbait igarri zidan, eta Gurutzetara eraman ninduten. Bihotzeko baten zantzuak izan nituela esan zidan medikuak, eta hantxe eduki ninduten. Sintoma arraroak izan nituelako ingresatu behar izan ninduten, azkenean. Karpetak eta guzti joan nintzen ospitalera, arratsaldean mintegia nulako, baina egun pare bat eman nuen han. Azkenean, medikuak esan zidan estresarengatik izango zela. Ze, hainbeste txorakeria... Oso txarto tratatua sentitu nintzen.

Zuen zerbitzuguneez gain, Buesaren hezkuntza erreformak eskolen publikazioa ekarri zuen, eta liskar asko piztu ziren eskoletan. Giro horrek ez zizun lagunduko.

Eskoletako euskararekiko harremanean eragin zuen horrek. Lehen aipatu ditugun eztabaidez gain, atzerakada handia ekarri zuen, gauza askotan: garbi ikusi zen administrazioari ez zitzaiola euskara batere inporta. Irakasleen lan ohiturak ere aldatzea ekarri zuen –militante izateari utzi zioten askok–, eta gurasoen jarrera apurka aldatu zen. Euskararen aldeko borroka apaltzea ekarri zuen.

Zuzendariekin ere azpijokoan aritu ziren administrazioak. Oso efektiboak izan ziren. Euskaltzaleak ez ziren irakasleak aukeratzen zituzten zuzendari izateko, eta, soldata igoerak-eta eskainiz, postu horietan jartzea lortzen zuten. Eskolan bertan euskararen aldeko joera moztea lortzen zuten horrela.

Oso gaizki sentitu ginen garai horretan, harik eta euskara zerbitzua gure ingurura etorri eta Berritzegune bezala lanean hasi ginen arte.

Barakaldoren kasuan, *Casa del Pueblo* asko zabaldu ziren garai horretan, eta hori ere estrategia horren erabakia izan zela ondorioztatu zenuten.

Poliki-poliki sortu ziren, gu konturatu gabe. Udaletik laguntzak jasotzen zituzten, eta horrek aldaketa ekarri zuela konturatu ginen. Lehenago, erdaldunak izan arren, asko oso euskaltzaleak ziren, eta euskaldunekin elkartzen ziren mendira joateko, bazkariak egiteko... Bat-batean, gutxinaka apaltzen joan zen hori: galiziarrek galiziarrekin, burgostarrak Burgosko etxera... Normala ere bada, kanpoan zaude-nean zuk ere hori egin nahi duzu. Baina, euskararen aldetik, elkarrekin aritzearen joera hori gutxitzen ikusi genuen urte bi edo hirutan. Ezin dugu esan estrategia zehatz batengatik sustatu zituztela halako etxeak, ez daukagu hori zuzenean frogatzerik, baina gure bileretan aztertu genuen beherakada hori, eta ikusi genuen halako elkarteen igoerei lotuta zegoela.

Zure PATeko lanarekin aski ez, eta beste hainbat taldetan militatzen jarraitu zenuen.

Barakaldoko elkarteekin lan asko egin dut, euskara eskolan emanda ez delako nahikoa jendea euskalduntzeko. Aisialdian euskaraz egin behar dute haur eta gazteek, eta eskaintza hori sortzeko lan asko egin dute Barakaldoko hainbat taldek. Irakasle euskaldunei ere laguntzeko mintegiak eta aldizkaria baliatzen genuen, *Arbela*. Eta AEKrekin zenbat lan... Horrela hamaika kontutan.

EKB Euskal Kulturaren Batzordeko kide ere bazinen.

Eskatuko zidaten-edo, eta hilabete behin joaten ginen Donostiako bileretara. Euskara eta kultura, horiek izaten ziren erabiltzen genituen gaiak, eta nik batez ere irakaskuntzari lotutako kezak eramaten nituen. Esaterako, ikuskari erdaltzaleena, eredu arteko eztabaidak, ikastolen publikazioa..., halakoak eztabaidatzen eta lantzen genituen. 15-20 lagun izaten ginen bilera horietan: Paulo Agirrebaltzategi –funtsezko

pertsona-, Txillardegi, Gandiaga, Xabier Alegria, Agustina Pontesta... Ez ditut denak gogoan, jende asko, Euskal Herri guztikoak, eta hori oso onuragarria zen, besteen kezka ez zuten eta asko ikasten genuelako.

LAB sindikatuan ere ibilitakoa zara.

Barakaldon sindikatua sortu zenean, jende premia zutelako, bertako LABeko ordezkaria izan nintzen. Bilerak egiten

«Barakaldon sindikatua sortu zenean, jende premia zutelako, bertako LABeko ordezkaria izan nintzen. Bilerak egiten genituen Bilbon eta inoiz Gasteizen, hezkuntzari lotuta beti»

genituen Bilbon eta inoiz Gasteizen, hezkuntzari lotuta beti. Baina gero utzi nuen, ez zegoelako nire beharrik, eta lan asko nuelako. Antzekoa gertatu zitzaidan *Hik Hasi* aldizkariarekin. Nik betidanik nuen kezka hori: ez zegoela euskarazko hezkuntzari buruzko aldizkaririk, eta beharrezkoa zela. Horrelako zer edo zer komentatu nuen behin sindika-

tuan, eta, handik gutxira, telefono dei bat jaso nuen esanez euskarazko aldizkari bat sortzeko bilera zegoela, eta joan nintzen. Joxe Mari Auzmendi, Uri Ruiz eta Kristina Mardaras zeuden. Horiek ere antzeko premia sentitzen zuten, eta hiru-lau bilera egingo genituen. Ni, baina, oso-oso lanpetuta nengoen garai horretan, eta ezinezkoa zitzaidan bileretara joatea. Horregatik esan nien ados nengoela, baina ezingo nuela zuzenean jarraitu. Proposamenak egiten-eta bai, baina ez besterik. Hori bai, aldizkaria ikusi nuenean, a ze poza... Jende zoragarria dago hor.

Hala ere, hiztegitzan aritzeko tartea topatzea lortu zenuen. Zure neba Luis Baraiazarra Bostak Bat taldeko kidea da, eta horiekin aritu zara hiztegitza lanetan.

Taldearen lehen hiztegitik hasi nintzen eurekin lanean. Neuri denbora asko kendu gabe, lantokiko tartea aprobetxatzen.

Hasieran nahiko pasiboa zen nire hartu-eman, eskatzen zidatena. Gero, hiztegia egin ahal izateko, galdetu ziguten ea zein ziren hezkuntzako nozio espezifikoak. Erramun Osa, Iñaki de Nicolas eta hirurok prestatu genuen nozio orokorren eta espezifikoen inguruko txostena, hiztegegileei aurkezteko. Eta Iñakik ordenagailuarekin praktika handia zuenez, biok egin genuen lan hori, ikasleentzako hiztegegintzarako. Orduak eta orduak egin genituen ordenagailuan.

Bukatu genuenean, inprentan utzi genuen lan hori zuen disketea. Baina, ez sinistekoa, ez ziguten itzuli; disketea euren ez zutela esaten ziguten. Lapurreta ederra egin ziguten inprentakoek. Azkenean paperean ere bagenuen kopia moduko bat, eta horrekin egin ahal izan genuen. Baina lapurreta hori eta gero, erabaki nuen ez nuela berriro parte hartuko. Haserrealdiagatik. Hala ere, gerora ere lagundu izan dut beste hiztegiak osatzen; baina lagundu, besterik ez.

Lanetik kanpo beti euskarari eta hezkuntzari lotuta aritu zara, hamaika kontutan: EKBn, sindikatuan, hiztegegintzan...

Bai. BIGE Bizkaiko Ikastoletako Gurasoen Elkartekoekin ere zenbat lan. Jardunaldiak antolatzen batzuetan, besteetan hitzaldiak ematen...

Zenbat hitzaldi eman ote dituzu, Pilare?

Hainbeste ere ez, ni ez naizelako oso 'ofiziala'. Gurasoei eta halakoei bai, baina ez hitzaldi elegante horiek. Deitzen bazidaten, joaten nintzen, hori bai, baina askotan ere ezetz esan dut, lankideak ez zapaltzeko. Deitzen ninduten lekuan nire moduko lanpostu edo zerbitzua bazegoen, esaten nuen hango arduradunak eman behar zuela hitzaldia. Ez nituen bertakoak konpromisoan jarri nahi. Baina arduradunek euren deitzen bazidaten, orduan bai, joaten nintzen.

Eta zenbat hitzaldi eta mintegi antolatu ote dituzu zuk?

Buf... Ez dakit zenbat. Erretiratu arte antolatu ditut, prestakuntza modura oso inportanteak direlako. Klase akademikoetatik

kanpoko ekimenak ere bai, euskararen normalkuntzarako eraginkorragoak direlako. Ea, ez dakit, hainbeste...

Kafe kikara mahai gainean utzi du Pilarek, zerrenda eskuekin kateatzeko: ikasleentzako Azpeitiko Antzerki Topaketak, Urruzuno literatur lehiaketa, kantagintza, barnetegiak... eta, tartean, baita bertsoaritza ere. «Berritzeguneko irakasleei bertsoaritzari buruzko hitzaldiak antolatzen nizkien. Batzuek ez zuten tutik ere ulertzen. Eta ikasleekin sentsibilizazioa lantzeko, Xabi Payarekin joaten nintzen eskolaz eskola. Raparekin-eta nahasten zuen berak bertsoaritza, eta ikasleek asko gozatzen zuten». Halako ekimenak euskararentzat ezinbestekoak direla dio Pilarek, NOLEGA programaren defen-datzaile sutsua dela horregatik. Barakaldon bertatik bertara konprobatu ahal izan duelako berak hori: euskararen aldeko ekimenei ikasgelak gainditu behar dituzte.

90eko hamarkadako talkek utzitako zapore garratza gozatzeko balio izan dizute halako ekimenei.

Bai, baina bereziki ilusioa berriro berpizten hasi zitzaidan Barakaldoko euskara zerbitzukoak gugana gerturatzen hasi zirenean, euskararen normalkuntzarako proiektua sortu zutenean. Gure babesle bihurtu ziren Mikel Zalbide, Iñaki Artola, Santos Izagirre... Proiektu horrek esaten zuen euskararen normalkuntzak ez duela irakasleen borondatearen araberakoa izan behar –horrela zelako–, baizik eta ikastetxeak berak onartu behar zuela proiektu moduan. Horrek esan nahi zuen zuzendariak ere inplikatu behar zuela euskararen normalizazioan, baita klaustroak ere. Eta normalkuntza teknikariak sortu ziren eskoletan, postu batzuk liberatuta. Jende asko ibili ginen horretan, jende zoragarria.

Proiektu horrekin piztu zinen zu berriro.

Bai, ikastetxe osoa hartzen zuelako kontuan, eta banan-banan konbentzitu behar zirelako ikastetxeak. Eskola publikoetan

erraz sortu genituen taldeak, baina kostata aritu behar izan genuen pribatuetan. Ikastola batzuetan ere kosta zitzaigun, uste zutelako egiten zutenarekin nahikoa zela. Eta egia da asko egiten zutela, baina bazegoen zer egina, hala ere. Horretarako diru laguntza batzuk sortu ziren, pertsona batzuk liberatu ahal izateko, eta horrek ere lagundu zuen.

2008an erretiratu aurretik, ia Barakaldoko ikastetxe guztiak programa horretan sartzea lortu nuen: La Salle, Salesianos, Alazne kooperatiba, Trueba... Ikastetxe bat geratu zitzaidan normalizazio planik gabe: Paules ikastetxea. Beste guztietan bai, lortu nuen.

2020-2021 ikasturtean Barakaldon lehen aldiz D ereduaren eskaria gailendu zaie beste ereduenei. Lan horren emaitza da?

Egindako lanaren emaitza dela uste dut, bai. Erleen moduan egin behar da lan, emaitza horiek jasotzeko. Batzuk erreginak izango dira, eta besteak langileak. Abaraska bat hemen, beste bat han. Horrela egin behar da lan euskararen alde.

ERRETIROAREN TALAIATIK

Erretiroaren aitzakian egindako omenaldietako argazkiak barreiatuta ditu mantel zuriaren gainean, kikarak eta postreak alboratuta. «Ez dakizu zenbat ospakizun, ene! Barakaldon hiru, Bilbon ere bai, Lantziegon beste bat...». Otordu garaian, mahaiaren bueltan ageri da Pilare argazkietako batzuetan. Besteetan lagunen bertsoak entzuten, oroigarriak jasotzen, eskaintzen ari zaien aureskuari so... «Nik esaten nien ez nuela nahi ez jaialdirik ez ezer. Lagun bati horixe esan nion behin, eta, autoa eta dena geldituta, ez dakizu nolako sermoi ederra eman zidan. Horregatik pentsatu nuen ezetz esatea itsusia izango zela».

Erretiroa hartuz geroztik, zertan dabil Pilare?

Nire moduan lanean jarraitu arren, familiari eman diot lehentasuna. Tailerrak emateko eskatzen didate, hitzaldiak... Baina Meñakako nebein dut konpromisoa. Ahizpa txikiena alboan bizi da, nik baino hobeto eramaten ditu. Baina, esaterako, ospitalean ingresatuta badaude, Bilbon ni nagoenez, ba ni joaten naiz. Astean behin ere joaten naiz baserrira, la-guntzera, nebak zaintzera.

Eta nork zaintzen du Pilare?

Ez dut behar, ondo nago. Zahartu naizela badakit, gauzak geldoago egiten ditudala, baina... ez. Lagun batek esan zidan inor zaintzeko moduan egotea poz handia dela, eta uste dut hori horrela dela.

Gainera, aholku moduan esaten dizut: nik ikusi ditut pertsona batzuk euren buruari begira beti, eta denak gaixotu egin dira. Horregatik, uste dut, beharbada zure buruari apur bat begiratu bai, baina kanpora ere begira egon behar dela.

Eta kanpora begira bazaude, nolako etorkizuna ikusten diozu euskaltzaletasunari?

«Jendeak argi eduki behar du euskara ez dagoela salbatuta, eta euskara salbatu behar dela. Zertan atzera egin dugun ere ondo aztertu behar dugu, eta aurrera egiteko progresio politikoak hitzartu»

Militantzia beharrezkoa izango da beti euskal kulturari eta euskararen arloan, eta badaude motiboak baikorra izateko. Baina, bestetik, militantziarako baldintzak falta direla esango nuke. Gure garaian ondo ikusia zegoen ikastolak sortzen aritzea, AEKren inguruan lan egitea, Iparraldearekin harremanak edukitzeko saioak egitea... Dena behar gurela pentsatzen genuen, egoterra etsigarria zelako, eta hori

egiten genuen. Orain are inportanteagoa da hori, globalizazio handi honetan euskara ez dadin atzean geratu. Beste moduko militantzia bat beharko da: sare sozialetan, komunikabideetan... Ez dakit, baina horretarako jendeari jaten eman behar zaio; berez idealistak diren pertsonak lagundu behar dira, eta uste dut hori egitea gure garaian baino zailagoa dela.

Eta nola sustatu liteke euskaltzaletasun berri hori?

Jendeak argi eduki behar du euskara ez dagoela salbatuta, eta euskara salbatu behar dela. Erdarek dena dute eginda, erdarez blai gaude. Jendea hezi behar da horregatik, eskolatik hasita, irratian, Interneten... Ze berez ez da etorriko. Zertan atzera egin dugun ere ondo aztertu behar dugu, eta aurrera egiteko progresio politikoak hitzartu. EKB bezalako taldeak ere behar ditugu.

Irakasleek lan handia egin badezakete bide horretan, nolako irakasleak beharko ditugu?

Irakasleak errebeldea izan behar du. Egin behar den hori egin beharko du, bai, baina, gero, euskaltzalea izan behar du. Eta horretarako aktibo egon beharko du, euskararen mugimenduari eta metodologia berrienei adi. Aldaketak etengabekoak direlako. Bestela, kalte handia egingo dio euskarari eta bere ikasleei.

Ezkerraldean eta Barakaldon, nola ikusten duzu etorkizuna?

Ondo doa. Baina gurasoek uste dute euskara salbatuta dagoela, eta irakasle batzuek ere hori pentsatzen dute. Formalki euskalduna izango da Barakaldo, baina erabilerak kezkatzen nau.

Hala ere, esango nuke Meatzaldea pizten ari dela, eta hurrengo urteetan eredugarriak izango diren gauza asko eman go dizkigula. Baita Barakaldok ere. Ikusiko duzu. Badago etorkizuna. 🍷

Oharrak

1. Euskal kultura eta alfabetizazioa sustatzeko 60ko hamarkadan sortutako taldeak dira. Euskal Herriko hainbat gunetan sortu ziren, unibertsitate giroan, batik bat. Agintari frankistek EKTen zenbait hitzaldi eta ikastaro debekatu zituzten.
2. Espainiako Estatuko hizkuntza koofizialak irakaskuntzan arautzeko 1049/1979 Errege Dekretua argitaratu zuen 1979an Madrilgo gobernuak. Oraindik Jaurlearitzak ez zuen bere gain hezkuntzako eskumena, baina dekretu horrek ikastetxeetan euskara erabiltzen hasia ahalbidetzen zuen.